

Kotien ja kansakunnan menestykseksi

Perhe- ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskoulutuskeskustelussa 1920-luvulla

Kristiina Pesola
Pro gradu -tutkielma
Suomen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
huhtikuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

PESOLA, KRISTIINA: Kotien ja kansakunnan menestykseksi. Perhe ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskoulutuskeskustelussa 1920-luvulla.

Pro gradu -tutkielma, 61 s., 2 liites.

Suomen historia

Huhtikuu 2020

Käsittelen tutkimuksessani perhe- ja kotitalousaate Kotilieden kotitalouskeskustelussa 1920-luvulla. Kotilieden ajama kotitalousaate pohjaa porvarilliselle perhekäsitykselle, jonka mukaan nainen ja mies täydensivät toisiaan. Nainen toimi kotona, yksityisessä elinpiirissä ja mies julkisessa. Kotitalousaatteen mukaan perhe oli kansakunnan rakentamisen perusyksikkö: pohja, jolle se rakennettiin.

Tutkin diskurssianalyysin avulla, miten 1920-luvun perheihanteen ajaminen näkyi Kotilieden kotitaloutta ja kotitalousopetusta koskevassa keskustelussa. Olen rajannut tutkimusaineistokseni Kotilieden kirjoituksista kotitalouskeskusteluun liittyvän kirjoittelun. Diskurssianalyysi tutkii kielen käyttöä ja siinä esiintyviä valtasuhteita. Aikakautensa suosituimpana naistenlehtenä Kotiliedellä oli valtaa vaikuttaa lukijoidensa kuvaan oikeanlaisesta perheestä. Kotilieden kirjoitukset käsittelevät laajasti perheen ja naiseuden ihanteita, kotitalouskoulutuksen ja kotitalouspolitiikan päämääriä ja tavoitteita.

Olen tutkimuksen tulosten perusteella päätellyt, että Kotiliesi ja sen taustalla toimivat kotitalousasianaiset ajoivat tuloksekkaasti porvarillista käsitystään yhteiskunnasta ja sen rakentamisesta. He kokivat perheenemännän työn tavallisten naisten kanavana vaikuttaa pitkäkestoisesti yhteiskunnan tasolla. Heidän mielestään naisten oli saatava tulevaan perheenemännän ammattiin kotitalousopetusta, jonka kautta perhekäsitys omaksuttiin. Kotilieden maailmassa perheenemännäisyys oli kutsumusammatti ja naisen yhteiskunnallinen tehtävä.

Kotiliedessä esiintyvä perheenemännän kuva oli uhrautuvaisen ahkera työnsankari, perheelleen omistautunut, järjestelmällinen, yhteiskunnallisesti valveutunut, jatkuvaan itsensä kehittämiseen pyrkivä ja lapsilleen omistautunut hoivaaja. Kotiliesi myöntää, että kyseessä oli ihanne. Kansantalouden ja -sivistyksen kohottamiseksi jokaisen naisen oli pyrittävä tekemään parhaansa ihanteen mukaisen kotitalouden saavuttamiseksi.

Asiasanat: Kotiliesi, kotitalousaate, perheaate, kotitalouskoulutus, diskurssianalyysi, sukupuolihistoria

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Kansakunnan rakentajat	1
1.2 Tutkimuskysymys ja metodi	1
1.3 Tutkimuskirjallisuus	4
2. Kotilieden kulisseissa.....	7
3. Perheen ihanne 1920-luvulla.....	13
3.1 Muutoksen ja pysähtyneisyyden vuosikymmen.....	13
3.2 Äiti perheen, perhe kansakunnan rakentajana.....	15
4. Kotitalouskoulutus 1920-luvulla.....	20
4.1 Naisten koulutus vuosisadan vaihteessa	20
4.2 Emäntien koulutus	25
4.3 Kannanotto kotitalouden puolesta.....	30
5. Perheihanne Kotilieden kotitalouskeskustelussa.....	38
5.1 Emännän ja perheen ihanne Kotiliedessä.....	38
5.2 Emäntien koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys	45
6. Lopuksi	54
Lähteet	57
Alkuperäislähteet	57
Tutkimuskirjallisuus	58

1. Johdanto

1.1 Kansakunnan rakentajat

Tässä työssä tarkastelen naisten maatalousammattillista kotitalouskoulutusta ja kotitalousaatteen taustalla vaikuttavaa ideologiaa kansakunnan rakentamisesta 1920-luvulla. Ajatus kodista kansakunnan perustana ei ollut uusi, sillä jo 1800-luvun loppupuolen isänmaallisuushurmoksessa perhekeskeisyys, äitiys ja tavallisen, köyhän kansan sivistäminen olivat olleet sivistyneistön keskeisenä tavoitteena. Tavallisen kansan sivistyksen nähtiin lähtevän kotoa asti. Näin ollen kotien oli oltava kunnossa, jotta kansakunta kyettiin nostamaan sivistyksen pariin.¹

Äidin paikan korostaminen perheen sydämenä ja lasten kasvattajana kuului keskeisesti osaksi aikakauden koti, uskonto ja isänmaa -ajatteluun. Useat tahot ajoivat 1920-luvulla perinteistä ydinperhemallia ja jakoa naisten ja miesten töihin. Ne kuuluivat kiinteästi maatalous- ja kotitalousopetuksen lisäksi esimerkiksi vuosikymmenen alussa perustettuihin isänmaallisiin Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöihin. Sisällissodan voittanut valkoinen osapuoli näki paluun ennen sotaa vallinneeseen luokkayhteiskuntaan paluuna rauhaan. Ydinperhekäsitys oli työväline yhteiskuntajärjestyksen palauttamiseen ja kansakunnan eheyttämiseen.²

1.2 Tutkimuskysymys ja metodi

Työni tutkimusongelma on, miten 1920-luvun perheihanteen ajaminen näkyi aikakauden ehkä suosituimmassa naistenlehdessä, Kotiliedessä. Vuonna 1922 perustettu lehti suuntautui kotitalousalan ammattilehdeksi. Laajan levikin ja asiantuntevan toimituskunnan ansiosta se oli aikanaan merkittävä kotitalousaatteen ajamisen kanava.

Tarkastelen kysymystä kotitalouskoulutuksen näkökulmasta. Miten perheihannetta ajanut kotitalouskoulutus näkyi lehdessä ja millaista keskustelua sitä ajaneet kotitalousnaiset sen ympärillä kävivät? Muuttuiko keskustelu vuosikymmenen kuluessa? Pyrin vastaamaan kysymykseen tutkimalla aikakauden perheihanteen rakentumista ja rakentamista sekä maaseudun naisten koulutusmahdollisuuksia. Uudet ajatukset emansipaatiosta ja tasa-arvosta saavuttivat kaupungit nopeammin kuin maaseudun, missä

¹ Nevala-Nurmi 2012, 13; Tervonen 2015, sähköinen lähde.

² Heinonen 1998, 31; Nevala-Nurmi 2012, 14.

perinteiset arvot säilyttivät asemansa pidempään. Koulutus oli naisille toisaalta portti itsenäisyyteen, toisaalta keskelle perinteisimpiä perhearvoja riippuen siitä, minkä koulutusalan he valitsivat. Kotitalouskoulutus sekä maaseudulla että kaupungissa valmisti nimenomaan taitavia perheenäitejä, joille perheen hyvinvointi oli elämän keskiössä. Hyvinvoivien perheiden avulla rakennettiin hyvinvoivaa kansakuntaa.

Aikalaiset jakoivat maataloudellisen ja kaupungillisen kotitalousopetuksen omiksi suuntauksikseen. Käsittelen tutkimuksessani maataloudellista kotitalouskoulutusta 1920-luvulla. Rajaan kaupungillisen kotitalouskoulutuksen pois, koska se oli kapea-alaisempaa ja luonteeltaan erilaista kuin maaseudullinen opetus. Maaseudullista kotitalouskoulutusta on käsitelty Kotiliedessä enemmän kuin kaupungillista. Lehdet kuitenkin käsittelevät molempia, eikä niitä voi jokaisessa tapauksessa erottaa toisistaan. Maaseudullisen kotitalousopetuksen tai vähintään alan lehtien kautta levittyvän kotitalousaatteen voi nähdä edustavan suurta osaa suomalaisista naisista. Suurin osa suomalaisista naisista työskenteli 1920-luvulla maaseudun töissä ja maaseudulla oli vähemmän eri alojen koulutusmahdollisuuksia kuin kaupungeissa.³

Rajaan tutkimusajaksi 1920-luvun, koska kotitalousnaiset tekivät vuosikymmenen aikana huomattavasti töitä kotitalousalan kohottamiseksi, mikä näkyy myös Kotilieden sisällössä. Kotitalousaatteen paikka kansakunnan tukipilarina tunnustettiin ja hyväksyttiin yleisesti jo 1920-luvun loppupuolella. Sen seurauksena perustettiin ensimmäinen valtiollinen kotitalousopettajaopisto. Opettajaopistohanke oli ehtinyt pyöriä eduskunnassa ja eri hallintoelimissä jo parikymmentä vuotta. Vuosikymmenen loppuun liittyy myös kotitalouden tieteellistämistyön aloittaminen. Varsinainen tieteellistämisen läpimurto tehtiin 1930-luvulla, mutta rajaan sen pois, sillä tieteellistäminen merkitsi myös aseman lopullista vakiintumista yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Tutkimukseni metodina käytän diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysin avulla pyrin selvittämään aikakauden asenteita kotitalousopetusta kohtaan ja miten kotitalousaatteen ja -opetuksen aseman muutos näkyi Kotiliedessä. Miten aatetta levitettiin ja toisaalta, miten sen vastustus näkyi? Miten perheen- ja kodinhoidosta luotiin jokanaisen

³ Setälä 1994, 84.

haavekuvaa? Vesa Heikkisen mukaan diskurssianalyysi yhdistää kommunikaation yksittäistapausten analyysin laajempien sosiaalisten ominaisuuksien analysointiin. Käytän Kotiliettä Heikkisen kuvaamana yksittäistapauksena peilaamaan oman aikansa laajempaa sosiaalista maailmaa ja sen tuottamista.⁴

Diskurssianalyysi tutkii kielenkäyttöä ja siinä ilmeneviä valtasuhteita sekä suhteiden ja identiteettien luomista. Kotiliesi suuntautuu 1920-luvulla selkeästi kotitalousalan lehdeksi ja pyrkii levittämään hyväksi näkemäänsä kotitalousaatetta. Kotitalousaate itsessään voidaan nähdä lehden motiiveja ohjaavana diskurssina, mutta sen alta voidaan erotella myös erillisiä diskursseja, kuten kotitalouskoulutus. Diskurssin, kuten kielen, keskeinen tehtävä on tavoitteellisesti kuvata ja kertoa asioita. Diskurssi eroaa kielenkäytöstä siten, että sillä on jokin rajattu tavoite, joka syntyy erilaisten motiivien ja taustatekijöiden kautta.⁵

Kotilieden kotikeskeinen maailmankuva ei oletettavasti edusta kaikkien 1920-luvun suomalaisten käsitystä kotitaloudesta tai sen opettamisesta. Se on omalle ajankuvalleen hyvin tyypillinen, leimallisesti naisten tuottama ilmiö. Diskurssianalyysi ei arvioi väitteiden todellisuutta tai oikeellisuutta, vaan vallassa ja marginaalissa olevia tai puutteellisia merkityksiä ja kielenkäytön syitä. Kunkin ajan erilainen sosiaalinen todellisuus tuotetaan ja tehdään näkyväksi vallalla olevien diskurssien kautta, jolloin todellisuus on valtasuhteiden muotoilemaa ja määrittämää, eikä sellaisenaan oletettavissa todellisuuden kuvaksi. Kotitalousaateen levittäminen ei ollut kuitenkaan pelkästään vallankäyttöä lukijakuntaa kohtaan, vaan itse aatteeseen kohdistui yhtä lailla ulkopuolista vallankäyttöä.⁶

Lehdistökirjoittelu voidaan nähdä kanavana erilaisten asioiden ja käytäntöjen muuttamiseksi entistä hyväksytyimmäksi. Mitä hyväksytyimmäksi asia muuttuu, sitä vakuuttavammin sitä voidaan perustella ja sitä vaikeampi sitä on vastustaa. Diskurssin käyttö voidaan siis nähdä vallankäyttönä tai jopa mielenhallintana. Diskursiivinen manipulointi voi olla ideologista, hyvin hienovaraista, rutiininomaista ja jokapäiväistä eli

⁴ Heikkinen 2015, 95; Suoninen 2016.

⁵ Heikkinen 2015, 94–95; Jokinen, Juhila, Suoninen 2016; Teräväinen 2008.

⁶ Jokinen & Juhila 2016a; Pynnönen 2013, 6, 9.

luonnollista ja hyväksyttävää. Esimerkiksi meidän-heidän-vastakkainasetteluilla luodaan kuvaa hyväksyttävästä todellisuudesta.⁷

1.3 Tutkimuskirjallisuus

Tutkimusaiheessani yhdistyy neljä aihetta: naisten asema ja perheate, koulutus ja maaseutu. Naisten asema ja koulutuksen historia on viime vuosikymmeninä nostanut suosiotaan sukupuolihistorian ja sukupuolentutkimuksen alalla⁸. Maaseutu nivoutuu tutkimukseeni löyhästi tutkimuksen tapahtumien taustana ja tapahtumapaikkana sekä tutkimuksen kohderyhmää rajaavana tekijänä. Maatalousaiheiden määrä alkaa laskea 1980-luvulta eteenpäin. Perinteisessä maatalouden historiassa esimerkiksi torpparikysymys ja traktorit ovat saaneet osakseen huomattavasti enemmän tutkimusta kuin naiset, heidän kouluttamisensa ja yhteiskunnallisen asemansa muutos.⁹

Mervi Kaarninen on tutkinut teoksessaan *Nykyajan tytöt: koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa* tyttöjen asemaa ja erilaisia opintopolkuja kansakoulusta alkaen. Tutkimus keskittyy Tampereen koululaisiin ja opiskelijoihin, mutta liikkuu myös yleisemmällä tasolla. Teoksessa käsitellään eri oppilaitosmuotojen historiaa sekä uusien opiskelumuotojen suunnittelusta ja perustamisesta syntynyttä keskustelua. Tutkimus tarjoaa hyvän ikkunan ammatillisen koulutuksen kehittämisvaiheisiin ja esimerkiksi kiistelyyn kotitalousopetuksen tarpeellisuudesta. Tytöille oli erillisiä kotitalouskouluja, mutta silti melkein jokaisella koulutusasteella ja koulutuslinjalla tyttöjen koulutuksissa opetussuunnitelmaan kuului kotitalousopetusta.

Kirsi Klemelän *Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin* tiivistää koko ammatillisen opetuksen historian alkuvaiheista 1800-luvun alusta teoksen kirjoittamishetkeen 1990-luvulle. Myös maatalousalan koulutuksille on oma lukunsa, mutta se keskittyy pitkälti miesten koulutukseen. Miehillä oli maatalouden alalla useampia erilaisia kurssi- ja kouluvaihtoehtoja kuin naisilla. Tarkemmin maatalousammattillista kotitalousopetusta on tutkinut Mailis Korkiakangas väitöstutkimuksessaan *Lönnrotista Laureaan* –

⁷ Jokinen & Juhila 2016b; Pynnönen 2013, 11.

⁸ Ks. esim. Lahtinen, Anu: *Sukupuolen teoria ja historia. Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Toim. Matti O. Hannikainen, Mirikka Danielsbacka & Tuomas Tepora. Gaudeamus 2018.

⁹ Östman 2009, 19, 21.

kotitalousalan ammattikasvatus vuosina 1890–2000. Korkiakangas erottelee maaseutumaisen ja kaupunkimaisen kotitalousopetuksen erillisiksi suuntauksiksi.

Naisten asemaa ja 1920- ja 1930-lukujen sukupuolijärjestystä ja perheaatetta on tutkinut Seija-Leena Nevala-Nurmi väitöskirjatutkimuksessaan *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944.* Hän käsittelee tutkimuksessaan perhemallin muotoutumista ja ilmenemistä järjestöissä. Nevala-Nurmen teos on keskeinen määritellesäni maaseudun perhemallia ja naisten asemaa ja tehtävää äitiydessä. Se toimii myös erinomaisena taustoittavana ikkunana 1920-luvun ideologiseen ja aatteelliseen ilmapiiriin.

Visa Heinonen on tutkinut kotitalousaatteen merkitystä kulutuksen kannalta. Tutkimuksessaan *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa* hän käsittelee kotitalousaatteen takana vaikuttaneita ideologioita ja talonpoikaisen perinteen vaikutusta kotitalousaatteen muotoutumiseen. Heinosen tutkimus painottuu talouspolitiikkaan, ja siihen, miten kotitalousaatetta käytettiin talouspolitiikan välineenä.

Kotitalouden historiaa ja merkitystä on tutkinut useissa teoksissa Anna-Liisa Sysiharju¹⁰. Hän on tutkinut kotitalousopettajien opetuksen historiaa teoksessaan *Naisasian tytär – muuttuvien kotien tuki. 1891–1990 vuosisata kotitalousopettajien koulutusta Helsingissä.* Sysiharju on tutkinut yhdessä Riitta Mäkisen kanssa ovat muun muassa Kotilieden syntyä sekä kotitalousaatteen merkitystä lehden synnyssä ja lehden toimituskunnan ajatuksia teoksessaan *Eteenpäin ja ylöspäin. Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta.*

Maaseudun naisten elämää ja toimia laajemmin on tutkinut muun muassa Sirkka-Liisa Ranta teoksessaan *Naisten työt: Pitkiä päiviä, arkisia askareita.* Teos kuvaa naisten muuttuvaa asemaa ja töitä. Maaseudun naisten asemasta ylipäänsä on kirjoittanut paljon muun muassa Ann-Catrin Östman. Esimerkiksi artikkelissaan *Kvinnorna och åkerbruksarbetet. Om det gemensamma arbetets betydelse* hän puhuu naisten työpanoksen merkityksestä yhteisen talouden pidossa.

¹⁰ Sysiharju oli Kotilieden toimituskunnan puheenjohtajan Hedvig Gebhardin pojantytär. Mäkinen & Sysiharju 2006.

Koulutuksen historia eri suuntauksineen on nykyään suosittu tutkimusala kuin maatalous. Naisten koulutuksen historia on saanut viime vuosina vielä enemmän huomiota kuin Mervi Kaarnisen tyttöjen koulutusta käsittelevän väitöskirjan valmistumisen aikaan 1990-luvulla. tutkimukset tosin käsittelevät naisten tietä oppikouluihin ja korkeakouluihin tai yliopistoihin. Naisten ammatillista koulutusta ylipäänsä on tutkittu melko vähän, eikä niitä ole juuri tutkittu niiden taustalla vaikuttavien aatteiden näkökulmasta.¹¹

¹¹ Ks. lisää koulutuksen historiasta esim. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia I–III, SKS.

2. Kotilieden kulisseissa

Kotiliesi pyrki 1920-luvulla aktiivisesti parantamaan naisten ja kotien asemaa sekä tuomaan naisten oman äänen kuuluville. Lehti opasti lukijoitaan säännöllisesti muun muassa lastenkasvatuksessa, taudeissa, puutarhanhoidossa, ruuanlaitossa, siivoamisessa, kodinsisustuksessa ja erilaisissa käsitöissä. Lehti raportoi myös eduskunnassa tehdyistä päätöksistä, aloitteista ja pohdinnoista kotitalouteen liittyen. Sekä käytännön opetuksellisuus että yhteiskunnan tason keskustelun seuraaminen ja kannanotot kuuluivat lehden ohjelmaan. Päätoimittaja Hedvig Gebhard kuvasi lehteä Suomen suurimpana kotitalouslehtenä ja laajoja kotitalouspiirejä edustavana äänenkantajana.¹²

Kotilieden toimituskunta kuvaili lehteä ja sen päämäärää:

– – se pyytää poliittisiin ja muihin raja-aitoihin katsomatta koota yhteistyöhön kaikki ne, jotka Suomessa uhraavat voimiansa kotien hyväksi: se tahtoo tehostaa hyvien, onnellisten kotien merkitystä yhteiskunnan perustana ja samalla se tarjoutuu voimiensa mukaan kaikin tavoin opastamaan kodin ihmisiä heidän pyrkiessään luomaan omasta kodistaan onnellista ja viihtyisää. – –” – paremman kodinhoidon, järkipäisemmän kotitalouden ja korkeamman kotikulttuurin puolesta.”¹³

Lehti pyrki auktoriteettina opastamaan lukijoitaan kodinhoidon saloihin. Asiantuntevaa rooliasemaa rakennettiin vastaavien kirjoitusten lisäksi muun muassa mainitsemalla kirjoittajat ajan tavan mukaan titteleineen. Esimerkiksi *maisteri, rouva Laura Harmaja* kuulosti oppineelta henkilöltä, muttei kuitenkaan ollut ainoastaan kirjasivistynyt, vaan hänellä oli myös käytännön emännäntyön tuomaa arvovaltaa.

Kotilieden takana oli kaupungistunut, keskiluokkainen naisryhmä, joka pyrki valistamaan maaseudun naisia. Toimituskunta¹⁴ koostui innokkaista naisasianaisista ja kotitalousnaisista, jotka olivat merkittäviä aikakauden yhteiskunnallisia keskustelijoita. Ensimmäisessä toimituskunnassa olivat Hedvig Gebhard, Laura Harmaja, Mandi

¹² Mäkinen & Sysiharju 2006, 225; Sysiharju 1995, 74; Gebhard, Hedvig: Kysymys kotitalousopettajaopiston perustamisesta ratkaistu. *Kotiliesi* 1/1926, 5–7.

¹³ *Kotiliesi* 1/1924.

¹⁴ Ks, lisää Kotilieden toimituksen arjesta Mäkinen & Sysiharju 2006.

Hannula, Eva Somersalo ja Alli Wiherheimo, jotka luotsasivat lehteä pääosin koko 1920-luvun (kuva 1). Toimituskunnasta vain Wiherheimo oli WSOY:llä vakinaisesti töissä ja muut tekivät työtä sivutoimisesti. Aktiiviseen avustajapiiriin 1920-luvulla kuuluivat muun muassa Ellinor Ivalo, Katri Laine, Mary Ollonqvist¹⁵, Anna-Olsoni-Quist, Elsa Ryti ja Carl Tigerstedt.¹⁶



Kuva 1. Kotilieden toimitus lehden järjestämällä opintopäivillä. *Kotiliesi* 8/1928.

Toimituskunta oli tasa-arvoinen, mutta vanhin ja kokenein jäsen Hedvig Gebhard toimi sen puheenjohtajana. Hän toimi myös kansanedustajana vuodet 1907–1909, 1919–1922 ja 1924–1929. Yhdessä miehensä professori Hannes Gebhardin kanssa hän muun muassa puhui innokkaasti osuuskuntatoiminnan puolesta ja oli perustamassa Pellervo-seuraa. Pellervo-lehden toimituksessa Gebhard keräsi toimituskokemusta, joka osoittautui hyödylliseksi Kotilietä tehtäessä. Vuonna 1937 Gebhard sai talousneuvoksen arvonimen ja vuonna 1942 Suomen Valkoisen Ruusun komentajamerkin ensimmäisenä naisena.¹⁷

Kansantaloustieteilijä Laura Harmaja oli kotitaloustieteen uranuurtaja. Päivätyönään hän toimi erilaisissa opetustehtävissä, joista ehkä merkittävin oli Helsingin yliopiston kodin taloustieteen professuurin opetustehtävät 1940-luvun lopulla. Tämän lisäksi hän toimi

¹⁵ Vuodesta 1935 Olki. Mäkinen & Sysiharju 2006, 225.

¹⁶ *Kotiliesi* 1/1924; Metso 2005, 53–54; Mäkinen & Sysiharju 2006, 224; Sysiharju 1995, 74.

¹⁷ Kotilieteen paljon kirjoittanut Gebhardien tytär Maiju Gebhard tunnetaan astiankuivauskaapin keksijänä. Mäkinen & Sysiharju 2006, 83, 198, 296.

muun muassa Suomen Naisyhdistyksen varapuheenjohtajana ja Suomen Kotitalouskeskuksen puheenjohtajana.¹⁸

Mandi Hannula oli kansakoulunopettaja, toimittaja ja kansanedustaja. Hän ehti toimia kansanedustajana yli 20 vuoden ajan (919–1930, 1936–1945). Gebhardin ja Harmajan tapaan myös Hannula toimi useissa luottamustehtävissä erilaisissa yleishyödyllisissä yhdistyksissä. Hannula erosi muusta toimituskunnasta taustaltaan. Siinä missä muut olivat taustaltaan keskiluokkaisia, hän oli talollisen tytär. Esimerkiksi Harmajan isä oli senaattori ja Gebhardin kauppia. Harmajan puoliso Leo Harmaja ja Gebhardin isä olivat nousseet yhteiskunnallisessa asemassaan, joten Hannulan tapainen luokkanousu ei ollut naisille täysin vierasta.¹⁹

Eva Somersalo oli Hannulan ja Harmajan tapaan opettaja ja kansanedustaja sekä toimi useissa luottamustehtävissä. Alli Wiherheimo ehti toimia kustannustoimittajana ennen siirtymistään Kotilieden vastaavaksi toimittajaksi ja lopulta päätoimittajaksi vuosiksi 1934–1963. Eläköityessään vuonna 1963 Wiherheimo sai opetusneuvoksen arvonimen.²⁰

Aktiivisesta avustajapiiristä Ellinor Ivalo toimi useissa yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä. Anna Olsoni-Quist oli Suomen ensimmäinen kotitalousopettaja. Mary Ollonqvist puolestaan oli käsityönopettaja ja toimittaja. Hän ehti uransa aikana kirjoittaa parikymmentä käsityökirjaa, joista monet nousivat suosikeiksi, joita luetaan edelleen. Ollonqvist liittyi toimituskuntaan vuonna 1926 ja Somersalo jättäytyi työstä pois. Katri Laine oli kotitalouden historiaan erikoistunut historioitsija, joka kirjoitti useita kotitalousoppikirjoja. Elsa Ryti oli lääketieteen ja kirurgian tohtori ja ensimmäisiä suomalaisia naislääkäreitä, jotka omistautuivat lääketieteen tutkimukselle. Presidentti Risto Ryti oli hänen veljensä. Carl Tigerstedt oli myös lääketieteen ja kirurgian tohtori sekä toimi Helsingin yliopiston fysiologian professorina vuodesta 1920. Toimituksen piiriin kuului siis laaja joukko oman alansa arvovaltaisia asiantuntijoita.²¹

¹⁸ Mäkinen & Sysiharju 2006, 225.

¹⁹ Mäkinen & Sysiharju 2006, 225.

²⁰ Metso 2005, 48, 53–54; Mäkinen & Sysiharju 2006, 225.

²¹ Forsius 2010, sähköinen lähde.

Kotilieden ensimmäinen numero ilmestyi tammikuussa 1923. Lehden lukijamäärät kasvoivat nopeasti, ja menekki oli heti alusta alkaen odottamattoman suuri. Ensimmäisenä vuonna lehden levikki nousi 10 000 kappaleeseen, mutta vuoden 1928 lopussa levikki oli jo 90 000 kappaletta. Kotiliesi ilmestyi 1920-luvun ajan kaksi kertaa kuussa, tosin kesälehdet ovat monena vuonna tuplalehtiä. Nykyisin lehti ilmestyy 27 kertaa vuodessa ja sen lukijamäärä on 199 000. Suomen väkiluku on kasvanut karkeasti kahdella miljoonalla sitten 1920-luvun, mutta lukijamäärät ovat edelleen todennäköisesti suunnilleen samat. Lehden menekki on ollut köyhässä, pienessä maassa valtava. Kotiliesi arvioi, että nykylehdet tavoittavat yli 370 000 lukijaa verkkolehti mukaan lukien. Todellinen tavoitavuus on voinut 1920-luvulla olla vielä laajempi, kun jokaisella ei ollut varaa omaan lehteen, vaan niitä lainailtiin ystäviltä tai sukulaisilta.²²

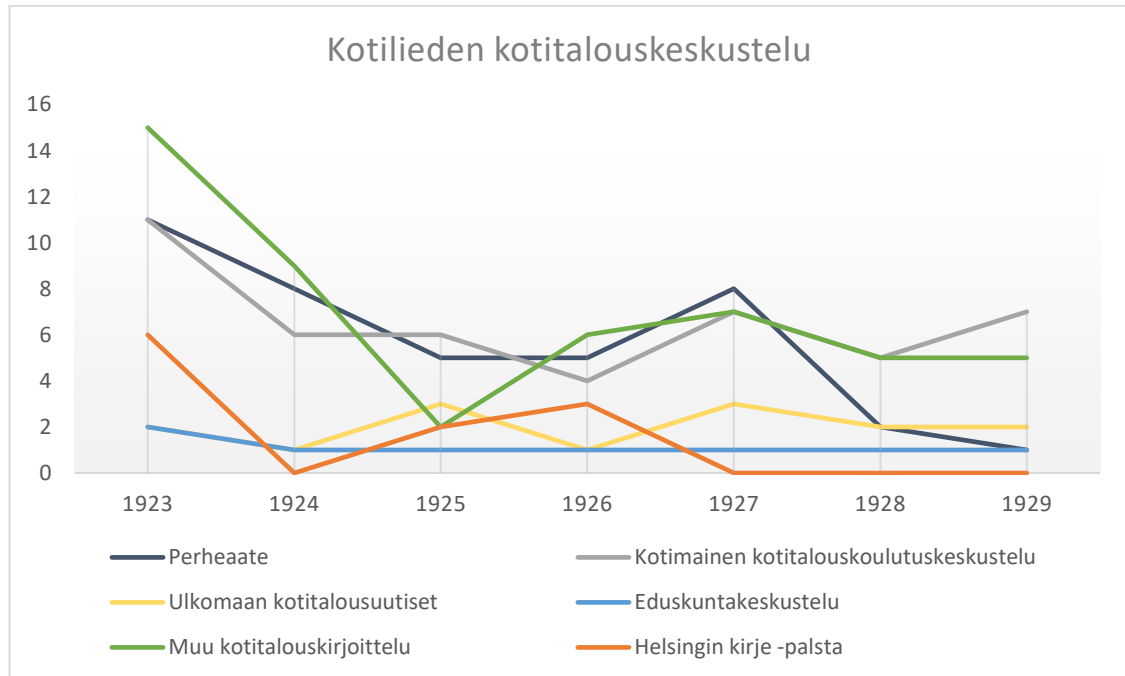
Kotiliesi kommentoi paikoin kärkkäästi kotitalousopetuksen väheksyntää. Se esitteli ponnekkaasti kotitalousopetusta ja kotitalouden alaa ylipäänsä ja painotti kotitalousaatteen suurta, yhteiskunnallista merkitystä. Lehti käytti 1920-luvulle ominaista koukeroisen ylistävää ja asian vihollisia kohtaan paikoin suorastaan katkeraksi yltyvää tyyliä. Kotitalousopetusta ei vastustettu ääneen, sillä se oli aikakauden perhekäsityksen ajamisen kanava. Kotitalouden puolestapuhujia kohtasi hiljainen muuri, jonka mielestä kotitalousopetus oli varmasti mukavaa ja järkevää toimintaa, mutta naisten puuhasteluun ei kannattanut liiaksi panostaa.

Kotilieden käyttämä kotitalousdiskurssi rakensi osaltaan aikakauden perheihannetta. Merkittävyytensä ansiosta lehti pyrki ja kykeni vaikuttamaan lukijayleisön mielipiteisiin ja ajamaan omaa asiaansa. Olen jakanut *Kotiliedessä* ilmestyneet kirjoitukset kuuteen aladiskurssiin: kotimaiseen kotitalouskoulutuskeskusteluun, eduskuntakeskusteluun, perheaatteeseen, ulkomaiden kotitalouskoulutusuutisiin, Helsingin kirje -palstalla esiintyneeseen kotitalouskoulutuskeskusteluun sekä muihin aiheeseen liittyviin kirjoituksiin (kuten kotitalousalan merkkihenkilöiden muistokirjoitukset, uuden avioliittolain vaikutukset naisten asemaan ja lasten ja tyttöjen koulutus ja kotitalouskoulutus ylipäänsä). *Kotilieden* toimitus piti Helsingin kirje -palstaa ilmeisesti yhteisellä nimimerkillä Rouva X. Nimimerkin alla he pääsivät kommentoimaan yhteiskunnallisia tapahtumia jopa henkilökohtaisemmin kuin omalla nimellään julkisina

²² Kotiliesi on puolivuotias, *Kotiliesi* 13–14/1923, 386; Kotiliesi 1924, *Kotiliesi* 21/1923, 609; Kotiliesi 1929, *Kotiliesi* 21/1928.

toimijoina. Aladiskurssit eivät ole täysin erotettavissa toisistaan, vaan ne risteävät ja käsittelevät osittain samoja aiheita eri näkökulmista.²³

Taulukko 1. Kotilieden kotitalouskeskustelun määrä vuosittain



Kotiliesi 1923–1929.

Jaoin aladiskurssit vuosikerroittain 1923–1929. Kirjoituksia kertyi yhteensä 176. Niiden lukumäärä vaihtelee vuoden mukaan. Esimerkiksi Helsingin kirjeissä ei ole käsitelty kotitalousopetusta joinakin vuosina lainkaan, mutta esimerkiksi vuodelta 1923 osumia löytyi kuusi. Tasaisimmin juttuja kertyi kotitalouskoulutus- ja perheaatediskursseihin. Näissä on enimmillään 11 ja vähimmillään kaksi kirjoitusta. Tyypillisimmin kirjoituksia on 5–8 vuodessa.

Kirjoittelun määrät siis vaihtelevat, eikä niiden perusteella voi sanoa täyttä todellisuutta Kotilieden kokonaisuudesta. Ne antavat kuitenkin suuntaa kotitalousopetuskeskustelun ja perhe- ja kotitalousaatteellisen kirjoittelun määrästä. Selvästi eniten Kotiliesissä on muuta tutkimukseni kannalta hyödyllistä kotitalouskeskustelua koskevaa kirjoittelua. Varsinaisesti tutkimus painottuu eduskuntakeskustelun, kotitalouskeskustelun ja perheaatteen ympärille.²⁴

²³ Mäkinen & Sysiharju 2006, 226.

²⁴ En aio käyttää jokaista juttua työssäni, vaan nostan tutkimukseeni kaikkein merkityksellisimmät ja tärkeimmät.

Esimerkiksi Kotiliedessä 3/1929 on 23 tekstisivua, joihin on laskettu myös joka lehdessä toistuvat kysymys-vastauspalstat ja vastavat. Yhteensä koko vuosikerrassa on tekstisivuja noin 550. Vuosikerrassa on keskimäärin reilu parikymmentä suoraan tutkimusaiheeseen liittyvää kotitalouskirjoitusta, joista jokainen on keskimäärin 2,5 sivua pitkä, eli se tekee noin 60 sivua kotitalouskirjoitetta vuodessa. Vuosikerrassa on 24 numeroa. Kategorioihini liittyvää kirjoittelua on siis lähes jokaisessa vuoden numerossa tai joissakin useampia.



Kuva 2. ”Hallituksen esitykset ovat liikkuneet kananmunissa, sianliikkiöissä, lannoitteissa, emäntäkouluissa ja muissa reaalisisissa ja hyvissä asioissa, eikä vasemmistolaihitteluisa.”
Kurikka 21/1928

Lehden kotitalous- ja perheaatekirjoittelun aktiivisin ja kärkkäin politikointi keskittyy 1920-luvun alkupuolelle. Sen sisältö muuttui vuosikymmenen loppua kohti tieto- ja asiapainotteisemmaksi, jolloin aatteellista kirjoittelua oli huomattavasti vähemmän kuin lehden ensimmäisissä vuosikerroissa. Lehden sisältö heijasti aikakauden yleistä kehitystä. Kotitaloudesta tuli yleisesti aiempaa hyväksytympi aihe. Tai hyvä ja reaalinen maalaiselämän perusasia, kananmuna tai lannoite, kuten *Kurikka*-lehden pilapiirros vuodelta 1928 kuvaa (kuva 2).

Lehti oli porvarillinen ja puhui erikseen kodeista ja työväen kodeista, joten oletettavasti se on suuntautunut nimenomaan talonpoikaisväestön ja ylempien yhteiskuntaluokkien naisten luettavaksi. Tosin ensimmäisten vuosikertojen jälkeen puheet työväestön huonoista kodeista loppuivat ja tilalle tuli ohjeita myös selvästi köyhempien kotien hoitoon. Lukijapiiri oli siten laaja, ja lehti tarjosi köyhemmillekin lukijoille ikkunan maailmaa, joka ei välttämättä taloudellisesti ollut heidän saavutettavissaan.²⁵

²⁵ Mäkinen & Sysiharju 2006, 227–228.

3. Perheen ihanne 1920-luvulla

3.1 Muutoksen ja pysähtyneisyyden vuosikymmen

Suomessa 1920-luku oli voimakkaiden vastakkainasettelujen ja yhteiskunnallisen muutoksen aikaa. Vuosikymmenen alussa maa kärsi vielä ensimmäisen maailmansodan aiheuttamasta elintarvikepulasta ja sisällissodan jälkeensä jättämistä ongelmista. Maatalouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi tuli pyrkimys omavaraisuuteen, jottei vuoden 1918 vaikea elintarviketilanne toistuisi. Vuosikymmenen loppupuoli oli maailmalla voimakkaan talouskasvun aikaa. Myös maatalousvaltainen Suomi hyötyi kansainvälisen talouden noususuhdanteesta: maatiloilla oli varaa investoida uusiin, moderneihin koneisiin ja työvoimaa vapautui maaseudun töistä esimerkiksi tehdastyöhön. Pitkään jatkunut nousukausi päättyi kuitenkin vuosikymmenen lopulla pörssiromahdukseen ja syvään lamaan.²⁶

Ensimmäisen maailmansodan jälkeinen aika tarkoitti monissa länsimaissa naisten vapautumista erityisesti kaupungeissa. Naisten oikeuksien lisääntyminen oli yleiseurooppalainen ilmiö, joka ei rajoittunut vain Suomeen. Naiset olivat sodan aikana saaneet entistä laajemmat mahdollisuudet osallistua työmarkkinoille miesten ollessa rintamalla. Sodan jälkeen moni nainen halusi pitää kiinni saavutetusta uudesta asemasta sen sijaan, että olisi luovuttanut sen takaisin miehille ja vetäytynyt jälleen kotiin ja perhe-elämään.²⁷

Naiset saivat lisää valinnan mahdollisuuksia myös julkisen maailman avautuessa heille. Esimerkiksi naisten äänioikeus ja yhtäläinen perimysoikeus miesten kanssa olivat yleisiä uudistuksia Euroopan laajuisesti. Uudistukset olivat usein lähinnä muodollisia, mutta saivat naisasianaiset tyytyväiseksi. Jotain konkreettista oli saavutettu. Osa aktiiveista jopa koki, että nyt työ oli tehty ja ettei naisialiikkeellä ollut enää tarkoitusta. Muutokset jäivät kuitenkin useissa maissa lopulta laihoiksi kulisiksi ja perinteinen perhekäsitys sekä vanhoilliset ajatukset nostivat jälleen päätään koko Euroopassa.²⁸

Nevala-Nurmen mukaan perinteisten auktoriteettien kuten uskonnon ja isännänvallan murtuminen oli alkanut jo 1800-luvun puolella. Toisaalta perinteisen

²⁶ Ahvenainen & Vartiainen 1982, 175; Haapala 2018, sähköinen lähde; Heinonen 1998, 54; Jutikkala 1982, 204, 208; Meinander 2002, 158–167; Rantatupa 2004a, 419–421.

²⁷ Aromaa 1994, 93–94, 180; Coontz 1988, 347–348; Nevala-Nurmi 2012, 166.

²⁸ Aromaa 1994, 181; Coontz 1988, 348; Ollila 1994, 282.

yhteiskuntajärjestyksen murtuminen nähtiin osasyynä sotaan johtaneeseen kehitykseen. Vanhoillinen sivistyneistö näki paluun perinteiseen järjestykseen paluuna vakauteen ja rauhaan. Uudistusmieliset halusivat jatkaa kehitystä ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Uudet ajatukset saavuttivat siis ihastuksen lisäksi vastustusta. Vastustus ei välttämättä ollut äänekkästä, kuten uudistusta ajavat naisasianaiset yleensä olivat, vaan kansakunnan sisäänrakennettu, hiljainen muuri, jota vanhoilliset päättävissä asemissa olevat miehet pitivät yllä.²⁹

Suomen sisällissodan voittanut talonpoikais-porvarillinen osapuoli säilytti mielellään perinteisen yhteiskuntajärjestyksen ja vastusti muutosta, vaikka monet näkivät, että sivistyneistö oli epäonnistunut päämäärässään kasvattaa aidosti kansakunnan syviä rivejä. Kansakoululaitos ei ollut ottanut juurtuakseen niin kuin oli toivottu. Vain noin joka viides kävi edes vuoden tai pari kansakoulua tultaessa 1890-luvulle. Sotaa edeltävinä vuosina yleistynyt kansakoulun käynti ei enää auttanut, kun vanhempia sukupolvia ei ollut saatu kehitykseen mukaan. Sisällissodan jälkeen sivistystyötä pyrittiin jatkamaan entistä tavoitteellisemmin kansakunnan eheyttämiseksi. Näkyviä sivistystyön merkkejä oli oppivelvollisuuden kannatus kaikissa poliittisissa ryhmissä. Sivistyksellä haluttiin estää sisällissodan toistuminen.³⁰

Naisten vapautuminen ja siirtyminen työelämään oli osa vastustettavaa muutosta. Monet näkivät, että yhteiskunta oli jo riittävän jakautunut sodan jäljiltä, joten yhteiskunnalliset muutokset olivat uhka, joka jakaisi kansakuntaa entisestään ja voisi johtaa jopa uuteen sisällissotaan. Epävakaassa tilanteessa vallanpitäjät halusivat turvautua johonkin tuttuun perusyksikköön, jonka avulla luotaisiin vakautta. Perhe oli tällainen, perinteinen yksikkö. Uudessa sivistystyössä ja opetuksessa maaseutu ja käytännönläheisyys nousivat keskeiseksi, sillä vallanpitäjien näkökulmasta katsottuna oma maa ja talonpoikaishenki olivat tavallista kansaa yhdistäviä ihanteita.³¹

Sodan jälkeen kyti vahva epäily työläisnaisten lastenkasvatus- ja kodinhoitotaitoja kohtaan. Kotien huono tila ja niissä annettu kasvatus maalattiin osasyynä sisällissotaan. Punaisista naisista maalattiin raakoja ja julmia hirviöäitejä, joiden ei haluttu antaa hoitaa

²⁹ Nevala-Nurmi 2012, 39; Rasila 1982, 14; Tervonen 2015, sähköinen lähde.

³⁰ Nevala-Nurmi 2012, 145, 175; Sysiharju 1995, 4.

³¹ Nevala-Nurmi 2012, 14, 145, 175; Setälä 1994, 80.

kotiaan. Niinpä tyttöjen ammattikasvatuksen yhdeksi päämääräksi tuli opettaa työväen tytöille hyvää äitiyttä ja perheenemännyyttä.³²

Uuden perhe- ja sukupuolikäsityksen hidas muutos saavutti yhden, joskin muodollisen etapin vuonna 1929, kun uusi avioliittolaki säädettiin. Siinä puolisoiden todettiin olevan tasavertaisia ja yhdessä keskustellen hoitavan perheen yhteisiä asioita. Uusi avioliittolaki takasi naiselle vapautta, mutta oli myös keino suitsia moderneja, itsenäistyviä naisia avioliittoon.³³

3.2 Äiti perheen, perhe kansakunnan rakentajana

Naisesta rakennettiin 1800-luvulla ahkera hoivaaja ja kuuliainen, siveellinen vaimo. Naiseuden olemuksen ja sukupuolierojen määrittelystä syntyi sukupuolikäsitys, jonka mukaan nainen ja mies täydensivät toisiaan. Vasta yhdessä he olivat kokonaisuus. Kirkko, valtio ja patriarkaalisen yhteisön tukema perinteinen, agraari sukupuolijärjestys tuki roolin rakentumista ja ylläpitämistä, ja se eli vielä pitkälle 1900-luvun puolelle.³⁴

Perinteisen sääty-yhteiskunnan murros alkoi 1800-luvun loppupuolella. Teollistuminen vaikutti syväälle yhteiskuntaan ja elämäntapoihin, ja perheen merkitys tuotantoyksikkönä alkoi vähentyä. Erityisesti kaupungeissa se merkitsi uusien mahdollisuuksien avautumista ja naisten aktivoitumista yhteiskunnallisesti. Naisille alkoi avautua uusia koulutus- ja ammattimahdollisuuksia, kun palkkatyöstä tuli hyväksytty vaihtoehto naimisiinmenolle. Esimerkiksi toimistoissa, lennättimessä ja postissa oli naisille soveltuvia toimistotöitä. Naisen hoivaajakuvaan sopi erinomaisesti myös sairaanhoitajan työ. Maaseudulla nainen saattoi opiskella esimerkiksi opettajaksi tai laajentaa kotitaloudellista osaamistaan kotitalouskoulussa. Esimerkiksi 1880-luvulla syntyneen Suomen Naisyhdistyksen mielestä naisia voitiin tukea koulutuksen avulla muutoksen maailmassa olevien kotien hoitamisessa.³⁵

Vaikka osa miehistä hyväksyi ajatuksen, että naiset voivat toimia myös perheensä ulkopuolella, osa piti aktiivista naista luonnottomana ja uhkaavana olentona. Kehitys

³² Ollila 1994, 316–318.

³³ Ollila 1994, 283.

³⁴ Aromaa 1994, 151; Nevala-Nurmi 2012. 182.

³⁵ Coontz 1988, 337; Sysiharju 1995, 5–6, 8.

huipentui 1910-luvun alkupuolella ennen ensimmäistä maailmansotaa, jolloin yhä useampi nainen totesi, ettei avioliiton solmiminen pelkästään elatuksellisessa mielessä ollut enää tarpeellista. Nainen saattoi tulla hyvin toimeen naimattomana, työelämässä.³⁶

Vielä 1920-luvun alussa elintarvikepula ja sisällissodan ongelmat olivat tuoreina suomalaisten mielessä. Jotain oli tehtävä yhteiskunnan edun nimissä. Kansa oli nostettava köyhyydestä ja sivistymättömyydestä, jotta voitiin vastata nopeasti kehittyvän talouden tarpeisiin ja luoda vakaa, menestyvä valtio. Nationalismin myötä 1800-luvulla nostettu ajatus suomalaisuudesta ja suomalaisesta kansasta ja perheestä toimi henkisenä ohjenuorana. Jo nationalistisessa perherakennelmassa äitien tehtävä oli olla kodin sydän ja kasvattaa lapsista kunnollisia, työtätekeviä, uutteria kansalaisia. Samalla kotitalousopetus valjastettiin osaksi uuden yhteiskuntajärjestyksen rakentamisen koneistoa.³⁷



Kuva 3. Mainostajatkin tiesivät, että kotitalouden kansantaloudelliseen merkitykseen kannatti vedota.

Kotiliesi 4/1923. 126.

Ajattelu kodista ja perheestä kansakunnan rakentajana tuli Suomeen yleiseurooppalaisen kansakunta-aatteen myötä. Nationalistisessa ajattelussa kansakunta on usein esitetty kotina ja perheenä, joita vaivaa jokin ulkoinen uhka, jota vastaan on puolustauduttava. Nevala-Nurmen mukaan naiset nähtiin kansakunnan symbolisina rajoina, joita miesten

³⁶ Aromaa 1994, 162; Sysiharju 1995, 69.

³⁷ Nevala-Nurmi 2012, 45.

tehtävä oli puolustaa. Perhe oli yksilöiden kokoamisen väline. Yksilöiden työ kyettiin yhtenäistämään ja suuntaamaan kansakunnan hyväksi perheen kautta (kuva 3).³⁸

Aikakauden ajatusmaailmaa ilmentää hyvin nopeasti suosiota saaneet, konservatiiviset Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöt, joiden perustana toimi ajatus perinteisestä sukupuolijärjestyksestä. Nevala-Nurmi puhuu suojeluskuntaperheestä, jossa jokaisella oli oma tehtävänsä aivan kuten kotona. Suojeluskuntaperheen tärkeimpiä tavoitteita oli vapaaehtoisen maanpuolustustahdon kehittäminen. Työ voitiin nähdä isänmaallisuushengen nostatuksena, joka on tyypillistä koko 1920-luvun julkiselle keskustelulle. Kuten nationalistisessa perheajattelussa, myös suojeluskuntaperheessä miehen tehtävä oli puolustaa kotia ja uhrautua sen puolesta. Naisen tehtävänä oli tukea miestänsä tässä työssä ja huolehtia kodin sisäisistä asioista.³⁹

Perheajattelun taustalla oli perinteinen, suomalainen, isännänvaltaan perustuva agraarikulttuuri, jossa miehelle ja naiselle oli omat tehtävänsä. Agraarin sukupuolijärjestyksen mukaan isäntä on talon pää, jolla on ylin valta. Talon väkeen kuului yleensä varsinaisen ydinperheen lisäksi mahdollista palvelusväkeä ja sukulaisia. Tyypillistä oli, että kolme sukupolvea asui saman katon alla. Talon väki oli ennen kaikkea työyksikkö, miehillä ja naisilla, vanhoilla ja nuorilla sekä palkollisilla ja perheellä oli omat, vakiintuneet tehtävänsä, joiden päämääränä oli omavaraistalouden pyörittäminen.⁴⁰

Keskiluokan kasvaessa ja vaurastuessa perheestä syntyi uusi, entistä ydinperhekeskeisempi käsitys. Teollistumisen mukana perhe-elämä alettiin erottaa työelämästä. Agraaritalouden työyksikköperhemalli ei ollut enää tuottava. Perheestä tuli yksityinen elämänalue. Ydinperhe tuki yhteiskuntaa ja sen kasvua ja kukoistusta ja äidin rooli oli pitää yllä perhemallia. Heinosen mukaan kunnolliset kodit kasvattivat nuhteettomia, vastuullisia kansalaisia. Yksityinen elinpiiri määriteltiin naisen toimintalueeksi ja julkinen miesten piiriksi. Kansalaistoiminta ja perheen edustaminen julkisuudessa olivat miesten toimia. Naisilla ei ollut poliittisia oikeuksia tai juridista

³⁸ Nevala-Nurmi 2012, 14–15.

³⁹ Nevala-Nurmi 2012; Roselius 2018, sähköinen lähde.

⁴⁰ Markkola 1994, 349; Ollila 1994, 268.

täysvaltaisuutta. Äideillä oli kuitenkin ensiarvoisen tärkeä velvollisuus kasvattaa lapsiaan toimimaan yhteiskunnassa.⁴¹

Jo perheen vuosisadaksi kutsutulla 1800-luvulla oli lapsuus kehitysvaiheena tieteellisesti tunnustettu ja alettu ymmärtää lapsuuden erityspiirteitä ja tarpeita. Lääkärit ja asiantuntijat alkoivat määritellä, mikä oli lapsenkasvatuksessa soveliaista. Lapsia ei voitu enää kasvattaa vain luontaisella taidolla. Samalla äitiydestä alettiin luoda uraa ja ammattia naisille. Lastenkasvatuksesta ja kodinhoidosta tuli tieteellistä. Äitiyttä ja äidinrakkautta ihailtiin suuresti. Äitiys oli jokaisen naisen kutsumus. Lapsiluvun laskiessa 1900-luvun taitteessa alkoi naisille jäädä yhä enemmän aikaa lastensa hoitoon. Yksi äitiyshannoinnin näkyvistä saavutuksista oli äitienpäivän keksiminen. Juhlapäivä saapui Yhdysvalloista Suomeen vuonna 1919^{42, 43}

Äitiys leimasi 1920-luvulla monia tyttöihin liitettyjä odotuksia. Pelättiin, että pojista tulee rikollisia, juoppoja tai työttömiä. Tyttöjen kohdalla suurimmat pelot olivat avioton äitiys, prostituutio tai ylipäänsä vajavaiset kyvyt lastenkasvattajana ja perheen huoltajana. Myös uuden ajan ilmiöt, kuten elokuvat, iskelmämusiikki ja muotilehdet uhkasivat tyttöjä. Pelättiin, että tytöistä tulee kevytkenkäisiä jazz-tyttöjä, jotka hylkäävät perinteisen naisten roolin. Jazz-tyttöihin yhdistettiin tupakointi, meikkaaminen ja vallankumouksellinen polkkatukka.⁴⁴ Moderni, yhteiskunnallinen äitiys salli naisten toiminnan kodin ulkopuolella, mutta myös yhteiskunnallisissa tehtävissä naisten hoivaavaa ja huolehtivaa roolia korostettiin. Asiantuntijat vetosivat naisten luonnolliseen kutsumukseen hoivaajina.⁴⁵

Muuttuvassa yhteiskunnassa perinteinen sukupuolijaottelu ei ollut itsestään selvä tai edes toimiva. Naisasianaiset halusivat rakentaa modernia naiskansalaisuutta, eikä vanhaan agraariin järjestykseen ollut enää paluuta. Agraarista yhteisyydestä tuli kansallista yhteisyyttä, joka tosin oli yhtä lailla sukupuoli- ja luokkajaottunutta. Yhteiskunnan

⁴¹ Coontz 1988, 331–332; Heinonen 1998, 31; Ollila, 1994, 263, 268–269.

⁴² Äitienpäivän keksineen Ann Jarvisin mielestä äitien työtä ei kunnioitettu riittävästi. Hän järjesti ensimmäisen muistojuhlan omalle äidilleen vuonna 1907. Yhdysvalloissa äitienpäivästä tehtiin kansallinen juhlapäivä vuonna 1914. Äitienpäivä levisi nopeasti Australiaan, Kanadaan ja Eurooppaan. Isomaa, Matti: Suomen ensimmäinen äitienpäivä Alavieskassa. www.kirjastovirma.fi/alavieska/aitienpaiva [haettu 15.4.2020].

⁴³ Heinonen 1998, 35; Ollila 1994, 290–292.

⁴⁴ Aromaa 1994, 184.

⁴⁵ Heinonen 1998, 30; Nevala-Nurmi 2012, 236–237.

perusyksikkö ei ollut enää maatalon väki vaan ydinperhe. Naisen rooli ei ollut enää emäntä ja vaimo, vaan heille pyrittiin luomaan uuteen ajatukseen nojaava, moderni, äitiyteen pohjaava identiteetti kansallisen yhteisyyden luomiseksi. Miehelleen täysin omistautuneesta vaimosta tuli valveutunut kumppani ja yhteiskunnallinen kasvattaja. Nainen kasvatti lapsiaan yhteiskuntaa ja sivistystä varten ja saattoi siten ottaa osaa yhteiskunnalliseen työhön, jos perhe ei siitä kärsinyt. Nainen toimi äitinä, perheen ja kansakunnan rakentajana.⁴⁶

Äidin ja lapsen suhteen korostaminen juuri ensimmäisen maailmansodan jälkeen ohjasi naisia pois työelämästä takaisin koteihin, jolloin naisten täyttämät työpaikat aukesivat jälleen miehille. Modernin, yhteiskunnallisen äitiyden korostuessa isien asema kasvattajina heikkeni. Vanhalle agraarikulttuurille ominainen isännänrooli perheen päässä ei ollut enää ajankohtainen ja yhtä keskeinen. Katsottiin, että äidillä oli parhaat kyvyt ja taipumukset kasvattaa lapsia. Hoivaaminen oli naisten vietti. Miehen rooliksi jäi toimia lähinnä perheen ulkopuolella ja tienata perheen elanto.⁴⁷

⁴⁶ Aromaa 1994, 151–152; Nevala-Nurmi 2012, 167, 182, 287; Ollila 1994, 296.

⁴⁷ Nevala-Nurmi 2012, 290.

4. Kotitalouskoulutus 1920-luvulla

4.1 Naisten koulutus vuosisadan vaihteessa

Oikeus poikien kanssa yhtäläiseen koulutukseen oli naisasianaisten ensimmäisiä vaatimuksia 1800-luvun loppupuolella. Aiempi tyttöjen koulutus oli tähännyt kodinhoidon tehtäviin. Koulutusmahdollisuuksia alettiin laajentaa ja täydentää varsinkin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Tytöille aukesi tie muun muassa yliopistoon. Koulutuksen hankkiminen ylipäänsä helpottui liikennevälineiden kehittyessä ja koulujen määrän kasvaessa. Laajempien koulutusmahdollisuuksien myötä naisille avautui myös uusia työmahdollisuuksia. Toisaalta jo 1800-luvun puolella itsenäisestä ylioppilastytöstä alettiin maalata kauhistuttavaa kuvaa lyhythiuksisena, äänekkäänä ja likaisena. Kaikki eivät olleet innoissaan naisten uramahdollisuuksista kodin ulkopuolella.⁴⁸

Yleinen ilmapiiri tyttöjen koulutusta kohtaan muuttui hiljalleen. Yhä useammalle tytölle oli näin mahdollista lähteä kotoa hankkimaan edes kansakoulun verran opintoja. Yleinen oppivelvollisuus säädettiin 1921 koskemaan niin poikia kuin tyttöjä, minkä ansiosta yhä useampi suoritti kansakoulun loppuun asti. Se tarkoitti yhä useammalle vakaata pohjaa jatkaa opintoja. Tämä merkitsi myös sitä, että jatkokouluttautujien määrät alkoivat kasvaa. Kansanopistojen sekä työväen- ja kansalaisopistojen opiskelijamäärät kaksinkolminkertaistuivat 1900-luvun alkuvuosikymmeninä.⁴⁹

Tytöt nähtiin pienestä pitäen heikompina kuin pojat. Pojat aloittivat kansakoulun 8-vuotiaina mutta tyttöjen oli hyvä aloittaa koulu vasta 11-vuotiaina. Katsottiin, että tytöille ei ollut hyväksi tulla erotetuksi kodin piiristä liian aikaisin. Tyttöjen koulutus erosi myös sikäli, että heitä ei koulutettu yhtä pitkälle. Koululta vaadittiin tyttöjen ominaisuuksien huomioimattamista. Tytöt olivat oletusarvoisesti fyysisesti ja psyykkisesti heikompia. Tuleva naisenrooli asetti odotuksia nuoresta pitäen. Toisaalta toimeentulon puolesta ei sopinut olla. Yleisen käsityksen mukaan ylä- ja keskiluokan tyttöjen toimeentulo ja turhautuminen aiheuttivat hysteriaa, hermostuneisuutta ja anemiaa.⁵⁰

Kotitalousopetuksen lisäämistä tyttöjen koulutukseen jo kansakoulusta saakka alettiin vaatia erityisen aktiivisesti 1910-luvulla. Joissakin kansakouluissa jatkoluokilla oli

⁴⁸ Aromaa 1994, 163.

⁴⁹ Kaarninen 1995; Sysiharju 1995, 66–67.

⁵⁰ Aromaa 1994, 165.

tarjottu keittotaidon opetusta jo 1890-luvulta saakka. Opetuksen tarpeellisuutta perusteltiin esimerkiksi naisten synnynnäisellä vaistolla kotitaloustehtäviin ja vastapainona henkisellemme liikarasiukselle. Erillisen opetuksen tarkoitus oli tuoda työissä esiin nämä ehkä jopa tiedostamattomat taipumukset. Opetus keskittyi kodinhoitoon, sillä koulukeittiöopetus katsottiin liian kalliiksi. Kotitalousopetusta lisättiin myös naisille suunnatuille ammattikoulutuksen linjoille, kuten esimerkiksi karjanhoitokoulujen ohjelmaan.⁵¹

Koti- ja maatalousopetus tulivat kansakoulun oppiaineiksi virallisesti vuonna 1923. Niiden avulla lasten opetuksessa kytkettiin koti, perhe, maaseutu ja isänmaallisuus. Sekä maatalous- että kotitalousopetus olivat aikanaan enemmän yhteiskuntapolitiikkaa kuin taloudellis-kaupallista politiikkaa. Niiden avulla haluttiin opettaa talonpoikaista raivaajajenkeä, johon kuului säästäväisyys ja raskas työ tulevaisuuden hyväksi. Sekä porvarilliset että työväenliikkeen naisjärjestöt alkoivat tukea voimakkaasti naisten roolia kotona.⁵²

Vuonna 1921 säädetyt oppivelvollisuuslain mukaan kansakoulu muuttui kuusivuotiseksi ja oppivelvollisuus jatkui 13-vuotiaaksi asti.⁵³ Koulun jälkeen osa nuorista jäi tyhjän päälle. Oppivelvollisuus oli ohi, mutta alle 15-vuotiaiden työntekoa rajoitettiin ja toisaalta ammatilliseen oppilaitokseen pääsemiseen vaadittiin 16 vuoden ikää. Monet tytöt palasivat auttamaan kotitöissä. Kansakoulun päättäneistä nuorista yli 80 prosenttia oli ilman ammattikoulutuspaikkaa. Tilanne oli vaikein maaseudulla, sillä matkat olivat pitkiä. Kansakoulun jälkeinen väliaika ei ollut yhteiskunnalle tuottava, ja nuorten oli vaikeampi jatkaa koulutusta työvuosien jälkeen.⁵⁴

Nuorten opiskelu muuttui 1920-luvun kuluessa. Vuonna 1921 jaettiin 38 000 kansakoulun päättötodistusta. Luku vakiintui vuosikymmenen kuluessa noin 50 000, joista noin puolet jatkoi kansakoulun jatkoluoille. Oppikouluihin siirtyi yhtä paljon kuin ammattikouluihin, eli 12 prosenttia. Loppu koulunsa päättäneistä teki edelleen tilapäistöitä kansakoulun jälkeen. Vuonna 1928 alle 18-vuotiaista pojista

⁵¹ Laine 1931, 28–31; Korhokangas 2013, 11, 13; Kaarninen 1995, 42–48; Sysiharju 1977, 50.

⁵² Heinonen 1998, 33.

⁵³ Mikäli suorituksia oli kesken, velvollisuus jatkui 14-vuotiaaksi. Kaarninen 1995, 67–71.

⁵⁴ Kaarninen 1995, 67–71.

ammattiopetuksessa oli mukana 21 prosenttia, kun tytöistä oli vain vajaa 14 prosenttia. Vanhemmasta, 18–22-vuotiaiden ikäryhmästä pojista kolmasosa ja tytöistä viidesosa jatkokouluttautui ammattikouluissa. Tyttöjen maailmassa ammattitaidon käsite ei ollut yhtä selkeä kuin pojilla. Pojat saivat kouluttautumalla ammattimiehen aseman, mutta monista tytöistä tuli koulun jälkeen emäntiä ja kotiäitejä.⁵⁵

Varsinkaan jatkokoulut eivät saaneet täyttä kotien tukea. Vanhempien mielestä ne pitivät työikäiset lapset poissa kotoa käytännönvastaista opetusta saamassa. Varsinkaan tyttöjen jatkokoulutusta ei nähty järin tarpeellisena. Kotona saattoi samaan aikaan oppia perheentai talonemännän roolin vaatimia töitä. Tyttöjen mahdollisuudet riippuivat pitkälti asuinpaikasta ja perheen varallisuudesta. Kaupunkien, kauppaloitten ja suurempien asutuskeskusten lapsilla oli velvollisuus ottaa osaa kansakoulun kaksivuotiseen jatko-opetukseen, jolleivät he jatkaneet muulla tavoin opintojaan.⁵⁶

Jatkokoulutusmahdollisuuksia kaipaavien nuorien määrä kasvoi joka tapauksessa. Paikkoja tarvittiin yhä enemmän. Vastauksena kysyntään valmistavaa ja varsinaista ammattiopetusta ja muita koulutusmahdollisuuksia alettiin kehittää 1920-luvulla. Ammattiopetuksen kehittämällä pyrittiin tekemään nuorista tuottavia yhteiskunnan kansalaisia. Ainakin isoissa kaupungeissa alettiin antaa myös ammatinvalinnanohjausta. Ohjausta ja koulutuksia leimasi jako sekä naisten ja miesten että kaupungin ja maaseudun töiden välillä. Tyttö saattoi ammatillisessa koulutuksessa opiskella tyypillisesti esimerkiksi kotitaloutta, ompelua, puutarhanhoitoa, karjanhoitoa, kudontaa, konekirjoitusta ja muita konttoritehtäviä tai kaupallisen alan töitä. Pojille puolestaan oli tarjolla esimerkiksi tekniikan ala, kaupallinen ala, maanviljelysopetus tai metsätalousopetus.⁵⁷

Mary Ollonqvist käsitteli nuorten jatkokouluttautumisen ongelmaa Helsingin tyttöjen ammattikoulun keväänäyttelyä koskevassa jutussaan Kotiliedessä 12/1923. Ollonqvistin mukaan tytöt lopettavat kansakoulun juuri siinä iässä, jossa heidät oli ”vaikein sijoittaa yhteiskuntaelämän mitä moninaisimpien muotojen palvelukseen.” Tyttö on liian nuori opiskelemaan ja herkässä kehitysiässä liian heikko ja kalpeaposkinen ruumiilliseen

⁵⁵ Kaarninen 1995, 70-72.

⁵⁶ Kaarninen 1995, 69, Klemelä 1999, 54.

⁵⁷ Kaarninen 1995, 69, 89-92.

työhön. Ollonqvist kertoi, että tytöt viettivät aikaa lähinnä äidin apuna tai lammaspaimenessa. Ollonqvistin mukaan ongelmaa oli yritetty ratkaista perustamalla 1910-luvun taitteessa ammattikouluja. Nämä ammattiopetukseen valmistavat koulut olivat kaksivuotisia, ja niiden jälkeen saattoi siirtyä työelämään tai varsinaisiin ammattikouluihin. Valmistavilla ammattikouluilla oli siis sama tehtävä kuin kansakoulun jatkoloukilla. Ne tarjosivat tytöille järkevää tekemistä ennen kuin he saivat siirtyä töihin tai mennä naimisiin ja perustaa perheen.⁵⁸

Jatkokoulun, valmistavan ammattikoulun tai kotiin jäämisen sijaan tyttö saattoi valita oppikoulutien. Oppikoulun käyneiden osuus kasvoi koko ajan, koska väki muutti hiljalleen kaupunkiin. Kotilieden mukaan syyslukukaudella 1928 pelkästään Helsingin yliopistossa opiskeli 1700 naista.⁵⁹ Ylioppilaiksi kirjoittavien määrä kasvoi niin huimaa tahtia, että 1930-luvulla alettiin puhua jo ylioppilastulvasta. Vuosisadan vaihteessa väestöstä 12,5 prosenttia asui kaupungissa. Luku kasvoi 1930-luvulle tultaessa 18 prosenttiin. Toiseksi edes pienituloisten ei ollut mahdollista kouluttaa lapsiaan lähellä sijaitsevilla kouluilla. Toisaalta myös kauempaa oli entistä helpompaa kulkea, kun kulkuneuvot ja tiet olivat parantuneet. Kolmas syy oli tyttöjen koulunkäynnin yleistyminen. Ylioppilaiksi kirjoittavien määrän kasvu tarkoitti yliopistoihin ja korkeakouluihin kirjautuneiden määrän kasvua. Kirjautuneita oli noin neljä viidestä ylioppilaaksi kirjoittaneesta. Alettiin huolestua oppineiston liikatuotannosta ja korkeakoulutettujen työttömyydestä.⁶⁰

Filosofian maisteri Tyyni Haapanen-Tallgren⁶¹ kuvaa vuoden 1927 Kotiliedessä naisten yliopisto-opiskelun kehitystä. Opiskeluoikeuden avautuessa naiset lähtivät innolla kehittämään itseään. Myöhemmin naisten yliopisto-opiskelusta tuli suorastaan muotiasia, tosin sitä seurasi ”vastavaikutus ja nyt on ehkä päästy asiassa oikeaan uomaan”. Kirjoituksesta voi päätellä, että pelkän muodin vuoksi ei ollut järkevää lähteä kouluttautumaan yliopistoon. Itsensä kehittäminen ja kilpailu miesten kanssa samoilla kentillä ei kuitenkaan ollut huono asia.⁶²

⁵⁸ Ollonqvist: Tyttöjen töitä. *Kotiliesi* 12/1923. 359–362.

⁵⁹ Eskola: Mille aloille tulisi yliopistoissa opiskelevien naisten nykyisin valmistua. *Kotiliesi* 5/1929. 154–155, 170.

⁶⁰ Klemelä 1999, 60–61.

⁶¹ Vuodesta 1933 Tuulio. Tyyni Tuulio, päivän humanisti 21.9.2015. 375humanistia.helsinki.fi/humanistit/tyyni-tuulio.

⁶² Haapanen-Tallgren: Koti ja virka vieläkin. *Kotiliesi* 2/1927. 40–41.

Vielä 1920-luvulla monet vastustivat naisten liiallista kouluttamista. Jopa naisopettajat ja tyttöjen kasvatukseen erikoistuneet naiset suosittelivat ylioppilastutkintoa vain niille tytöille, jotka osoittivat erityistä lahjakkuutta ja halua korkeakouluopintoihin.

Ylioppilaaksi kirjoittaminen pelkän lakin takia tuomittiin. Ylioppilastutkinnosta ja korkeakouluopinnoista aiheutuva liikarastitus yhdistettiin yksinomaan tyttöihin. Liian kouluttautumisen pelättiin johtavan myös kotien rappioon. Keskikoulututkinnosta tuli tyttöjen tutkinto ja väylä naisammatteihin, joissa oli mahdollista hyödyntää naisen luontaisia ominaisuuksia. Naisten taipumuksille soveliainta oli työ kotona tai hoiva-alalla. Esimerkiksi kotitalouskoulutus nostettiin torjumaan kodin rappiota ja vastaamaan naisten luonnollisiin taipumuksiin.⁶³

Opiskelevaa tytärtä pidettiin kotona lukuihmisenä, eikä häneltä odotettu osanottoa kodin töihin. Näin tyttö vieraantui kotitöistä, mutta sai keskittyä omaan alaansa ja oppi järjestämään oman työnsä. Ongelmia tuli siinä vaiheessa, kun nainen meni naimisiin ja hänen olisi pitänyt ryhtyä hoitamaan kotia. Oliko vaimon jätettävä ansiotyö, jossa hän oli hyvä, ja keskityttävä kotityöhön, jota hän ei osannut? Vai jättäytyttävä elämään sisältöä antavasta perheenperustamisesta ja keskityttävä uraansa? Haapanen-Tallgrenin mukaan oli löydettävä tasapaino kodin ja työn välille, jotta kodit eivät kärsisi ja naisten opinnot eivät menisi hukkaan.⁶⁴

Maatalousministeri J. E. Sunila vastusti maaseudun tyttöjen liiallista kouluttamista Kotiliedessä vuonna 1926. Kirjoitus oli suunnattu maaseudun tyttöjen ammattikoulutuksen edistämiseen. Sunilan mielestä oppikoulussa kannatti kouluttaa vain sellaisia lapsia, joilla oli lukupää ja mahdollisuuksia oppikoulutien kautta hankkia itselleen elämäntehtävä ja toimeentulo. Oppikoulun käyneiden tuli olla hyödyksi ja iloksi isänmaalle. Ylioppilaslakilla ei maatalon töissä yhteiskuntaa hyödyttänyt, eikä varsinkaan maatalon tyttö hyötynyt oppikoulusivistyksestä:

Vaikka osaisi kannesta kanteen historian vanhat ajat, keskiajat ja uudetkin ajat, vaikka osaisi ratkaista mitä vaikeimpia algebran ja geometrian tehtäviä, vaikka osaisi soittaa suutaan koko Euroopan kielillä, pysyisi

⁶³ Kaarninen 1995, 186, 194; Sysiharju 1995, 68.

⁶⁴ Haapanen-Tallgren: Kodit ja virka vieläkin. *Kotiliesi* 2/1927. 40–41.

*ihminen täysin ummikkona navetassa ja sikalassa, jos häneltä puuttuu siellä tarvittava ammattitaito.*⁶⁵

Naisten ja miesten koulutus erosi pitkään päämäärältään. Miehiä haluttiin ammattikoulutuksella kouluttaa ammattilaisiksi. Naisten koulutusta kuvaavaa on, että palkkatyö kodin ulkopuolella nähtiin välivaiheena ennen perhe-elämään siirtymistä. Monesti työ oli raskasta tehdas-, piian- tai kotiapulaisen työtä. Tällaiseen työhön ei välttämättä tarvittu erityistä ammattikoulutusta, joten tytöt eivät tarvinneet jatkokoulutusta. Koska nainen ei ollut koulutettu ammattilainen, ei ollut tarvetta maksaa yhtä suurta palkkaa kuin miehille. Toisaalta perheenemännän opintojen rinnalle saattoi olla hyvä hankkia jonkinlainen koulutus, jos perheen perustaminen ei onnistunut tai tarvittiin lisätuloja perheen elatukseen.⁶⁶

4.2 Emäntien koulutus

Kolme neljäsosaa ammatissa toimivista naisista oli vielä 1920-luvulla töissä maatalouden parissa. Perinteisesti maaseudun naisilla ei ollut montaa mahdollisuutta ansaita elantoaan. Tyypillistä oli piikoa tai olla töissä kotona, kunnes meni naimisiin ja sen jälkeen nainen teki töitä yhteisen kodin ja talon ylläpitämiseksi. Elämä maaseudulla tarkoitti elämää kokonaan tai osittain omavaraistaloudessa. Maatilan pidossa vaadittiin monenlaista ammattitaitoa. Naisille se tarkoitti yleensä karjanhoidon, tiettyjen peltotöiden, puutarhanhoidon ja luonnontuotteiden jalostamisen osaamista. Myös karjanhoito luettiin naisten työksi, koska sillä oli suuri merkitys erityisesti perheen ruokatalouden omavaraisuudessa, ennen kuin maitotuotteita alettiin tuottaa myyntiin. Työt olivat monivaiheisia ja vaativat harjaantunutta ammattitaitoa. Taidot kulkivat äidiltä tyttarelle.⁶⁷

Maatalouden kehitystyö oli nähty jo 1700-luvulla tärkeäksi valtion talouden tukemisessa. Suomen väestö kaksinkertaistui 1800-luvun alkupuoliskolla. Maaseudun kasvavalle väestölle ei riittänyt toimeentuloa peltoalan laajentamisesta huolimatta. Ensimmäiset 1800-luvulla perustetut maatalousalan oppilaitokset levittivät aikansa uusinta tietoa maataloustyön alalla ja pyrkivät tehostamaan tuotantoa kasvavan väestön tarpeisiin.

⁶⁵ Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. *Kotiliesi* 19/1926. 536–538.

⁶⁶ Aromaa 1994, 188; Markkola 1994, 382; Ranta 2012, 53–54; Vainio-Korhonen 2002, 12.

⁶⁷ Rahikainen 2001, 29; Köppä, Parviainen, Siiskonen 1984, 11–12.

Koulutuksessa huomioitiin jo varhain pyrkimys sekä naisten että miesten töiden kehittämiseen.⁶⁸

Naisten työn luonne muuttui yhä tärkeämmäksi maatalouden painopisteen muututtua 1800-luvun lopun katovuosien myötä. Tuotanto alkoi siirtyä viljanviljelystä karja- ja ansiometsätalouteen. Aiemmin karjaa oli pidetty lähinnä lannan takia, mutta nyt muiden karjataloustuotteiden, kuten voin, merkitys alkoi kasvaa viljelijäperheiden elämässä. Karjanhoito ja maidon jatkojalostus olivat edelleen naisten työtä. Karjatalouden merkityksen kasvaessa oli kuitenkin tärkeää lisätä sen opetusta. Naiset saattoivat opiskella erillisissä karjakkokouluissa, mutta karjanhoito kuului myös yleisiin maatalon emännän töihin valmistavien emäntäkoulujen ohjelmaan. Vuonna 1926 maataloushallituksen kirjanpitotilojen tuotosta 70 prosenttia tuli karjataloudesta, jos metsätaloutta ei laskettu. Viljanviljelylle jäi vain 16 prosenttia. Maatalouksien tuotto riippui pitkälti emäntien työpanoksesta ja ammattitaidosta. Tilan elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi oli siis tärkeää, että emäntä oli ammattitaitoinen ja hyvin koulutettu.⁶⁹

Varsinaisesti maatalousalalle suuntautuvia naisten koulutuksia olivat karjanhoitokoulut ja meijerikoulut. Yleistä oli käydä myös emäntä-, puutarha-, kotitalous- tai talouskoulussa tai erilaisilla lyhyillä kotitalouskursseilla, joita järjestivät esimerkiksi kansanopistot, maamiesseurat ja muut yhdistykset. Näistä kaikista saattoi pätevoityä erilaisiin maatalouden tai maaseudun asukkaan töihin. Maaseudun kotitalouskouluissa opetettiin kodinhoidon lisäksi maatalon emännän työhön liittyviä tehtäviä, kuten karjanhoitoa. Maatalon emännän oli osattava varsinaisen kodin ylläpidon lisäksi myös muita koko perheen elinkeinoa edistäviä töitä. Siksi puhuttiin emäntäkouluista.⁷⁰

Kotitalouskoulujen opiskelijoista suurin osa oli 1920-luvulla maaseudun tyttöjä. Kaupungeissa oli yhtä lailla kotitalouskouluja, mutta aikalaiset tekivät selvän rajauksen maaseudun ja kaupunkien kotitalouskoulujen välille. Kaupunkilaiset suuntautuivat yleensä toisenlaisille urille, kuten kauppa-apulaiseksi tai sihteeriä. Toisaalta

⁶⁸ Niemelä 2010, 255–257; Köppä, Parviainen, Siiskonen 1984, 11; Klemelä 1995, 109.

⁶⁹ Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tarkeys. *Kotiliesi* 19/1926. 536–538; Köppä, Parviainen, Siiskonen 1984, 11; Klemelä 1995, 109.

⁷⁰ Kaarninen 1995, 73–85, 125.

kaupunkilaistytöille oli omat kotitalouskoulunsa, joissa painotettiin kaupunkilaiskotien hoitoon liittyviä asioita, jolloin karjan- tai puutarhanhoito ei ollut tarpeellista.⁷¹

Vuoden 1927 Kotilieden kalenterissa listataan ja kuvaillaan erilaisia koulutusmahdollisuuksia. “Maalaiskodin taitavaksi emännäksi” valmistuttiin emäntäkoulusta. Kurssit olivat yleensä yksivuotisia, mutta tämän lisäksi järjestettiin myös viiden kuukauden talvikursseja. Myös kesäkurssit olivat mahdollisia. Kurseilla seurattiin maatalouden luonnollista vuodenkiertoa. Kaupungin naisten erilaista koulutusta korostettiin kalenterissa opastamalla, että kaupunkilaiskodin emännäksi valmistuttiin kaupunkilaiskoulun kurssilta. Kaikilla tytöillä ei ollut mahdollisuutta varsinaiseen emäntäkouluun esimerkiksi sen vuoksi, että lähellä kotipaikkakuntaa ei yksinkertaisesti sijainnut emäntäkoulua. Kodinhoidossa tarpeellisia tietoja ja taitoja, kuten puutarhanhoitoa tai kotitalousoppia voitiin tällöin opiskella kotitalouskoulujen viiden tai kuuden kuukauden mittaisilla kesäkurseilla. Kesäkurseja järjestettiin maamieskoulujen ja kansanopistojen yhteydessä. Niitä oli useammilla paikkakunnilla kuin varsinaisia emäntäkouluja.⁷²

Ensimmäinen kotitalouskoulu perustettiin Helsingissä 1878. Koulu otti myöhemmin ohjelmaansa myös kotitalousopettajien koulutuksen. Maaseudulle aate levisi 1880-luvulla. Emäntä- ja isäntäkoulujen toiminnan käynnistämiseen suunnattu valtionavustus edisti 1800-luvulla monen uuden koulun avaamista. Lähes kaikki uudet koulut olivat vuodenkiertoa noudattavia sisäoppilaitoksia. Ensimmäinen maaseudullinen kotitalousalan koulu, Virran yksivuotinen karjanhoidon ja talousaskareiden opetukseen keskittyvä koulu, perustettiin Nilsiin vuonna 1888. Koulun perusti Kuopion läänin maamiesseura. Tyypillistä oli, että paikalliset maamiesseurat tai naisyhdistykset ajoivat uusien emäntäkoulujen perustamista. Muita varhaisia maaseudun kotitalouskouluja olivat ruustinna Pöyhösen pappilassa käynnistynyt Haapaveden kasvitarha- ja keittokoulu (1893), ensimmäinen varsinainen emäntäkoulu Orimattilan emäntäkoulu (1893), Lapuan emäntä-, käsityö- ja kasvitarhakoulu (1897) ja Elias Lönnrotin emännyskoulu (1897).⁷³

⁷¹ Kaarninen 1995, 73-85, 125.

⁷² Kotilieden kalenteri 1927.

⁷³ Korkiakangas 213, 34; Sysiharju 1995, 29-30.

Naiset ottivat kotitalousasian omakseen. Esimerkiksi opetussuunnittelun uranuurtajana nähty Elias Lönnrotin emännyskoulu otettiin valtionavun piiriin ja siellä alettiin kouluttaa kotitalousneuvoja. Asialla oli kotitalousnaisista muun muassa Hedvig Gebhard. Hän oli mukana monissa kotitalouskoulutuksen uudistushankkeissa, kuten perustamassa Järvenpään kotitalousopettajaopistoa 1920-luvulla. Neuvojen tarve konkretisoitui vuosien 1917–1919 ruokapulan aikana. Gebhard johti tuolloin valtion kotitaloustoimikuntaa, joka teki yhteistyötä säännöstelyviranomaisten, elintarvikehallinnon ja kunnallisten elintarvikeviranomaisten kanssa. Pulan aikana herättiin myös tarpeeseen kouluttaa päteviä kotitalousopettajia. Alettiin suunnitella uutta kotitalousopettajaopistoa, joka saatiin tosin perustettua vasta 1928.⁷⁴

Kotitalous- ja muiden oppilaitosten lisäksi myös naisjärjestöt ottivat kotitalousneuvonnan ohjelmaansa. Maatalous ja Työläisnaisliitto järjestivät neuvontaa, mutta erityisesti siinä kunnostautui Marttajärjestö. Marttajärjestön Emäntälehti oli Kotilieden lisäksi aikansa tärkeimpiä kotitalousaatteen levittämisen kanavia. Työläisnaisille kotitalousneuvonnan omaksuminen merkitsi suunnanmuutosta heidän ajamassaan politiikassa. Se oli pitkälti taloudellinen ratkaisu, sillä kotitalousneuvontaan oli mahdollista saada valtionapua. Kotitalousneuvonnasta tuli lopulta 1920- ja 1930-lukujen tärkeimpiä toimintamuotoja naisjärjestöissä.⁷⁵

Kotitalousaatteen takana vaikutti sivistyneen keskiluokan halu kasvattaa ja sivistää alempia kansankerroksia samanlaiseen maailmaan, missä he itse elivät. Porvarisäidit eivät voineet soveliaasti käydä töissä, joten koti ja erilaiset ompeluseurat ja hyväntekeväisyystyö jäi heidän toimintapiirikseen. Työväen naiset puolestaan joutuivat käymään töissä, mikä vei huomattavasti aikaa kodinpidolta. Porvarisnaiset kiinnittivät tähän huomiota ja halusivat ryhtyä kohentamaan työläisperheiden koteja. Taustavaikuttimena oli porvarillisen perheaatteen levittäminen.⁷⁶

Kotitalous-termi vakiintui 1900-luvun alussa. Sitä ennen oli käytetty vaihtelevasti erilaisia nimityksiä, kuten talousopetus tai ruuanlaiton opetus. Husmor-lehti ryhmitteli vuonna 1907 kotitalousopetuksen osa-alueiksi terveydenhoidon, lastenhoidon,

⁷⁴ Heinonen 1998, 29; Korkiakangas 2013, 34.

⁷⁵ Heinonen 1998, 30; Ollila 1994, 318; Ranta 2012, 50.

⁷⁶ Ollila 1994, 278.

ruoanlaiton ja käsityöt. Kotitalousopetuksen paikkaa tärkeänä koulutusalanana pyrittiin korostamaan tieteellistämällä ja koulutuksen uudistamisella 1920- ja erityisesti 1930-luvulla. Tieteellisin menetelmin ja perustein pyrittiin perustelemaan kotitaloustyön ja äidin ja emännän työn tärkeää merkitystä kodin, perheen ja yhteiskunnan kannalta. Kotitaloudet nähtiin entistä kiinteämmin osana kansantalouden kehitystä. Tieteellisillä perusteilla pyrittiin tekemään valistuksesta objektiivista. Kotitaloustiedettä käytettiin myös hiljentämään eriäviä mielipiteitä. Esikuva työlle haettiin Yhdysvalloista, missä tieteellistämiskehitys oli alkanut jo 1800-luvulla.⁷⁷

Tieteellistämisen pohjalta kotitalouden osa-alueet määriteltiin uudelleen. Nyt tärkeänä pidettiin kotitaloutta, ruokataloutta, kodinhoitoa, terveydenhoitoa, puutarhanhoitoa ja käsityötä. Tieteellistäminen lisäsi merkittävästi kotitaloustyön arvostusta. Perheenemännän työ sopi hyvin tieteellisen määrittelyn puitteisiin, mutta maatalonemännän työ sopi huonommin tuotantopainotteisuutensa takia. Kotitaloustieteilijät näkivät emännän työn välttämättömyytenä suomalaisten maatalouksien pidossa. Kotityö naisten keskeisenä elämäntehtävänä hyväksyttiin yleisesti 1930-luvulla.⁷⁸

Lähtökohtana kotitaloustöiden ammatillistamiselle ja tieteellistämälle oli ajatus perheenemännän työn arvostuksen nostamisesta ja ylipäänsä kotitalousalan arvostuksesta. Enää ei riittänyt, että perheenemäntä teki työnsä synnynnäisen taidon ja perinteisen tiedon pohjalta. Hänen tuli valmistautua ammattiinsa ja nykyajan vaatimuksiin. Keskeisiksi pääkysymyksiksi nostettiin ensimmäiseksi työteho, joka merkitsi työn etukäteistä suunnittelua sekä parempia työolosuhteita ja -välineitä. Epäkäytännöllisyydestä haluttiin lopullisesti eroon. Toisena haluttiin parantaa perheiden ruokatottumuksia ja näin parantaa kansanterveyttä. Kolmas kysymys oli perheenemännän työn arviointi kansantalouden kannalta. Perheenemännällä oli keskeinen asema kulutuksen ohjaajina ja opettajina.⁷⁹

Kotiliesi järjesti Millaista kotitalousopetusta toivoisin tyttärelleni -kiertokyselyn vuonna 1927. Kilpailussa oli kaksi sarjaa, maalais- ja kaupunkilaiskodinhoito. Osa vastauksista

⁷⁷ Laine 1931, 9–10; Ollila 1994, 316.

⁷⁸ Korkiakangas 2013, 27 - 28.

⁷⁹ Ollila 1994, 319, 322.

halusi tytöille kotitalousopetusta vain avioliittoa tai lapsuuden kodissa tehtyä työtä varten, osa, että tytöillä on itsenäinen toimiala elämässä. Kotilieden mukaan vain jälkimmäiset vastaukset ansaitsisivat paikan kilpailussa. Kotilieden kannan mukaan kotitalous ja emännäntyö oli ammatti, eikä vain avioliittoa varten valmistelua. Kotitalousopetuksessa sai parhaimmillaan oppia itsenäisyyteen ja tehokkuuteen, eikä tyttö joutunut pulaan mennessään naimisiin ja joutuessaan uuden talon tavoille.⁸⁰

Kiertokyselyssä tärkeimmiksi kotitalousalan oppiaineiksi mainittiin lastenhoito, kasvatustyö ja karjatalous. Kotiliesi kritisoi karjatalousopetuksen nostamista lastenhoidon edelle. Sen mielestä ihmiset eivät ymmärtäneet, että taloustyö tehdään tulevaa sukupolvea varten. Emännän työn laajempi merkitys oli nimenomaan tehdä töitä tulevan sukupolven ja kansantalouden eduksi. Opintojen oli oltava kunnossa, jotta työ osattiin tehdä tuottavasti ja tehokkaasti, eivätkä kodit ja kansakunta rappeutuneet.⁸¹

Kaiken kaikkiaan Kotilieden kotitalousopetusta koskeva keskustelu oli vuodesta toiseen tasaisen aktiivista. Kotiliesi pyrki esittelemään naisille erilaisia mahdollisuuksia kotitalousalan opintoihin. Lehdestä löytyi säännöllisesti erilaisten kotitalousalan oppilaitosten esittelyjä, joiden perusteella potentiaaliset kotitalousalan opiskelijat saivat kuvan siitä, mitä opinnot saattoivat sisältää. Kotiliesi esitteli myös muutamia ulkomaalaisia kotitalousoppilaitoksia 1920-luvun aikana.⁸²

4.3 Kannanotto kotitalouden puolesta

Kotilieden tarkoitus on olla perheenemäntien, kotona perheen ja kodin eteen töitä tekevien naisten äänenkannattaja. Ei siis ole ihme, että lehden politikointi, yhteiskunnallisesti latautuneet kirjoitukset ja kannanotot keskittyvät pääasiassa naisten kotitaloustyön arvon puolustamiseen. Yleiseen politiikkaan ei lehti ottanut kantaa. Suuri osa Kotilieden kotitalouspolitikoinnista tapahtuu kotitalousopetuksen ajamisen kautta. Kotitalousopetus oli kanava parantaa kotien oloja ja päättäjien oli nähtävä, että koteja todella piti kansakunnan edun nimissä parantaa.⁸³

⁸⁰ Millaista kotitalousopetusta toivoisin tyttärelleni? Kotilieden 7:n kilpailun tulokset. *Kotiliesi* 15/1927. 472–474, 484–485.

⁸¹ Millaista kotitalousopetusta toivoisin tyttärelleni? Kotilieden 7:n kilpailun tulokset. *Kotiliesi* 15/1927. 472–474, 484–485.

⁸² Ks. esim. Elina Kanervio: Petäjärven emäntäkoulu Karjalan kannaksella. *Kotiliesi* 11/1925. 569–571; Hedvig Gebhard: Miten meillä, miten muualla. II Norjan kotitalousopisto *Kotiliesi* 9/1923. 258–264.

⁸³ Mäkinen & Sysiharju 2006, 229.

Kotiliedestä löytyi 1920-luvulta reilu 30 kirjoitusta, jotka ottavat suoraan kantaa kotitalouskeskusteluun kommentoimalla esimerkiksi eduskunnan päätöksiä tai käsittelyssä olevia asioita. Kotitalousopetuksen saralla eniten närää tuntuu herättäneen kotitalousopettajaopistokysymys ja kotitalousopetukseen varatut, riittämättömät määrärahat. Lisäksi lehdistä löytyi muutamia kirjoituksia, jotka kommentoivat kotitalousopetuksen tai ylipäänsä kotitalouden hoidon ympärillä pyörinyttä keskustelua. Kirjoittelu oli pääosin asiallisen kantaaottavia, mutta tunteita herättäneet kysymykset saivat aikaan myös värikkäitä kirjoituksia ja irvailua miesten ymmärtämättömyyttä kohtaan. Myös naiset itse saivat osansa kritiikistä.

Nimimerkki Kotikissa ruotii vuonna 1923 kolumninomaisessa kirjoituksessaan professori Antti J. Pietilän Aamulehdessä julkaistua kirjoitusta Nainen ja kotielämä. Hän kommentoi myös Iida Yrjö-Koskisen⁸⁴ vastinetta Pietilän kirjoitukseen. Kotikissa kuvasi Pietilän kirjoitusta värikkäillä ja latautuneilla ilmaisuilla. Hänen mukaansa Pietilä oli pukeutunut ”sotisopaan” taistellakseen naisten ja kotien puolesta. Kotikissan harmiksi vihollinen ei ollut esimerkiksi huonosti kohtelevat miehet tai huvittelunhalun ja kahvikesteissä ravaamisen tuottama haitta ja turmio. Sen sijaan vihollinen oli naisen yhteiskunnalliset harrastukset ja pääasiassa naisasialiike. Kotikissan mukaan Yrjö-Koskinen kirjoitti vastineessaan, ettei koskaan ollut tavannut naisasianaista, joka ei olisi antanut arvoa kotityölle.⁸⁵

Samassa kirjoituksessa Kotikissa moitti valtiota ja yhteiskuntaa johtavia miehiä siitä, että he olivat jättäneet kotitalousopetuksen ja lastenhoidonneuvonnan oman onnensa nojaan mutta uhranneet samalla suuria summia esimerkiksi hevosten jalostukseen ja sikojen hoitoon. Kotikissan mielestä naisten oli itse tartuttava omaa elämäänsä koskeviin kysymyksiin, kun miesten mielenkiinto oli muualla. Nimimerkin mukaan Pietilän edustama viha naisasialiikettä kohtaan kumpusi vihasta ja kateudesta, jota naimattomat naiset tunsivat naimisissa olevia kodin- ja perheenrakentajia kohtaan. He eivät

⁸⁴ Yrjö-Koskinen oli kansanedustaja, opettaja, kotitalouskasvatuksen uranuurtaja ja aktiivinen naisasianainen. Sainio, Venla: Yrjö-Koskinen, Iida Maria Fredrika. *Porvarillisen työn arkisto. Kansallisen kokoomuksen keskusarkisto*. <https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/yrjo-koskinen-iida-maria-fredrik/> [haettu 16.4.2020].

⁸⁵ Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.

ymmärtäneet, miten paljon työtä perheenäidit tekivät perheensä hyvinvoinnin eteen ja naisasianaiset kaikkien perheiden hyvinvoinnin eteen.⁸⁶

Kirjoituksen lopulla nimimerkki Kotikissa kritisoi Pietilän kirjoitusta ja Pietilää itseään vihaisesti ja suorastaan ilkeästi. Pietilä valitti naissivistyksen puutetta oppineissakin piireissä. Kotikissa kommentoi vastaan kirjoittamalla, että professorin lohdutukseksi hän voi todeta, ettei sivistymättömyys selvästi rajoitu vain naisiin, viitaten Pietilään itseensä. Kotikissan mukaan Pietilä kehui itseään täydelliseksi henkilöksi, joka ei tarvinnut enää persoonallista edistymistä. Jatkuvan henkilökohtaisen kehittymisen halu laskettiin Kotikissan mielestä naissivistyneistön eduksi. Pietilä tuskin kykeni ohjaamaan muita oikealle polulle, jos oli itse näin henkisesti kuivumassa.⁸⁷

Kotikissan kirjoituksen sanoma ei ole esitetty hienovaraisesti, vaan se on hyvin selkeä ja selväsanainen. Hänen mielestään kotien asia ja kotitalousopetus olivat tärkeitä asioita, joita jokaisen, varsinkin naisten, tulisi edistää yhteiskunnassa. Pyrkimys sivistykseen ja jatkuvaan itsensä kehittämiseen oli sivistyksen merkki, ja sellaiseen jokaisen naisen tuli pyrkiä. Hän ei varsinaisesti kritisoinut naisten valintaa olla menemättä naimisiin, vaan sitä, että naimattomat naiset eivät ymmärtäneet perheenäitien tekemiä uhrauksia. Tekstistä voi myös havaita piirteitä Kotilieden tyypillisen sankariäitikuivan rakentamisesta. Perheenäiti on sivistynyt ja pyrki jatkuvasti omalla, ahkeralla työllään parantamaan kotinsa ja perheensä oloja. Jos aikaa jäi, hän saattoi toimia myös yhteiskunnan tasolla muiden kotien hyvinvoinnin puolesta.

Pietilän kirjoitukseen ja naisasialiikkeen vastustukseen kohdistuva kritiikki on poikkeuksellisen kärkeästä ja henkilökohtaista. Kotikissa hyökkää Pietilää itseään vastaan tavalla, jota ei muista kirjoituksista löydy ainakaan yhtä laajasti. Kirjoittaja kertoo, ettei ole toimitukseen kuuluva henkilö eikä aktiivinen naisasianainen. Hän vain nauttii naisasiatyön hedelmistä ja haluaa puolustaa niitä. Muuten kirjoittaja jää mysteeriksi. On kuitenkin mahdollista, että kirjoituksen takana on kaikesta huolimatta toimituskunta tai joku avustajapiiristä. Kirjoitus saattaa olla myös jonkun lukijan lähettämä.

⁸⁶ Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.

⁸⁷ Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.

Kotitalousopettajaopiston perustaminen herätti Kotiliedessä 1920-luvulla poikkeuksellisen pitkään jatkunutta keskustelua. Valtiollisen kotitalousopettajaopiston perustaminen nousi esiin naisasialiikkeen parissa ensimmäistä kertaa vuonna 1907. Kotiliedessä aihetta on käsitelty vuosittain lehden perustamisesta lähtien. Pääasiassa Hedvig Gebhardin kirjoittamien juttujen pohjalta voi päätellä, että naiset olivat innokkaasti pyrkineet edistämään asiaansa. Se oli saatu eduskunnan käsittelyyn ja komiteatyöhön useita kertoja pitkälti naisten väsymättömyyden avulla, kuten Gebhard asian ilmaisi. Vastoinkäymisiä seurasi yrityksistä huolimatta. Gebhard antoi ymmärtää, että osittain vaikeuksia seurasi olosuhteiden, kuten sisällissodan, osittain päättävissä asemassa olevien henkilöiden vuoksi.⁸⁸

Kotitalousopettajaopiston perustaminen pääsi sisällissodan aikana unohtumaan ja vuodesta 1920 alkaen ”alkoi asiassa hapuilun kausi, jolla tuskin lienee vertaistaan vastaavilla aloilla”. Virallisesti viivästys johtui siitä, että koulun paikkaa ei saatu päätettyä. Gebhardin selvityksestä voi kuitenkin päätellä, että perustamisen hitaus johtui lähinnä vaihtuvien hallitusten kiinnostuksen puutteesta. Koko kuviota leimasi epävarmuus ja toimettomuus. Naiskansanedustajat pyrkivät nostamaan asian esille, mutta hallitus ja eduskunta olivat miesvaltaisia, joten naisten harrastuksille ei tuntunut riittävän aikaa. Gebhard kommentoi tämän herättäneen suorastaan katkeruutta ja kipeitä pettymyksen tunteita naisten puolelta.⁸⁹

Katkeruus ja pettymys on selkeästi aistittavissa lehdessä 5/1924 julkaistussa Gebhardin kirjoituksessa. Koko kirjoitusta leimaa vahva arvostelu kotitalousopetusta koskevaa julkista keskustelua ja päätöksentekoa kohtaan. Gebhard syytti hallitusta minimaalisten määrärahojen⁹⁰ ja pelkästään huonojen opiston sijoituspaikkojen ehdottamisesta. Hänen mukaansa opiston perustamisessa tärkeäksi kysymykseksi nähtiin vain halpuus, ja eduskunnan työstä oli syntynyt lähinnä epäonnistunut asetus ja epäilyttävä komiteanmietintö. Kotitalousopettajaopistokysymyksen edelle oli hänen mukaansa menossa kiireellisenä kysymys hevossiittolan perustamisesta, jota hallitus ja virastot

⁸⁸ Gebhard: Kysymys kotitalousopettajaopiston perustamisesta ratkaistu. *Kotiliesi* 1/1926, 5–7; Meinander 2006, 159.

⁸⁹ Gebhard: Kysymys kotitalousopettajaopiston perustamisesta ratkaistu. *Kotiliesi* 1/1926, 5–7.

⁹⁰ Esim. vuonna 1923 kotitalousopetukselle oli myönnetty 1 milj. markkaa ja kauppaopetukselle 2 milj. *Kotiliesi* laski, että kaupan alalla työskenteleviä on 1/40 kotitalousalalla työskentelevistä. Harmaja: Kotitalousopetus ja kauppaopetus. *Kotiliesi* 4/1923. 101–102.

alkoivat ajaa ja sanomalehdet tiedottivat siitä suurin otsikoin. Gebhardin mukaan ei ollut ihme, että hevossiittolakysymys meni kotitalousopettajaopiston edelle. ”Mutta ei nyt olekaan kysymyksessä Suomen tuhansien vähävaraisten kotien parempi hoito ja kotitalous eikä kotien merkitys kansanterveydellemme ja kansamme hyvinvoinnille. Nythän on kysymys hevosista!”⁹¹

Gebhardin kirjoittelu loi kiivaasti meidän-heidän-asetelmaa. Siinä kotitalousasianaiset yrittivät aktiivisesti ja innokkaasti rakentaa hyvinvointia koko kansalle, mutta se ei kiinnostanut valtaapitävissä asemissa olevia, vaan he ylenkatsovat naisten ahkeraa työtä. Gebhard loi kuvaa miehistä, joita kiinnosti enemmän heidän omat asiansa, kuten hevosten kasvatusta, eikä perhe lainkaan. Ikään kuin miehet olisivat sallineet opettajaopistoasian tulevan silloin tällöin käsittelyyn, jotta rouvat pysyisivät tyytyväisinä saavutetuista tuloksista ilman konkreettista päätöstä. Samalla valtion rahat olisi mahdollista käyttää johonkin tärkeämpään kuin naisten soppakoulutukseen. Tällaisilla mielikuvilla Gebhard levitti kotitalousasianaisten tuntemaa katkeruutta eteenpäin Kotilieden lukijoille. Hänen viestinsä oli, että kotitalousopettajaopisto tuli perustaa, jotta kotien huono tilanne saataisiin kääntymään paremmaksi. Miesten pitäisi kuunnella, sillä kyse oli myös heidän perheistään.

Myös Mandi Hannula kuvaa vuoden 1925 Kotiliedessä, kuinka ”hellittämättömän sitkeästi” naiset olivat pitäneet kotitalousasioita esillä eduskunnassa. He olivat tehneet anomuksia, pitäneet puheenvuoroja ja kirjoitelleet sanomalehtiin. Hannulan mukaan kaikesta huolimatta eduskunnalta ei ollut saatu muuta kuin ”jonkinlainen periaatteellinen myöntyminen siihen, että kodin hoito on todellakin hyvin tärkeä asia ja että perheen emännän ammattitaidolla ja taloudellisella kyvyllä on jotain yhteyttä kansakunnan hyvinvoinnin ja menestyksen kanssa”. Hannulan mukaan eduskunnan tekemät myönnytykset olivat vain periaatteellinen kannanotto, mikä näkyi parhaiten valtion varojen jaossa. Kotitalousopetukselle oli riittänyt vuoden 1925 valtion budjetista reilu 3 miljoonaa markkaa, kaupalliselle opetukselle 3,5 miljoonaa ja maatalousopetukselle 40 miljoonaa markkaa. Hannula myönsi, että kauppa- ja maatalousopetus olivat tärkeitä aloja, mutta niin oli kotitalousopetuskin. ”Maamiehiä” oli vain kolmasosa perheenemäntien määrästä ja ”kauppiassäädyn” lukumäärä oli kymmeniä kertoja

⁹¹ Gebhard: Kotitalousopetus – hevossiittola. *Kotiliesi* 5/1924. 104; Gebhard: Uusi kotitalousopettajaopistomme. *Kotiliesi* 21/1928

pienempi kuin emäntien. Hannulan mielestä oli näihin lukuihin verraten kohtuullista, että emäntien ammattikunnan koulutus olisi saanut enemmän varoja.⁹²

Kansanedustajana useita vuosia toiminut Hannula piti Kotiliedessä säännöllistä Eduskuntakirje-palstaa⁹³, jossa hän käsitteli eduskunnassa esillä olleita kotitalousasioita. Hannula siis tiesi, mistä puhui. Hän oli todennäköisesti itse yksi naisista, jotka eduskunnassa pitivät puheenvuoroja ja tekivät anomuksia kotitalousopetuksen puolesta. Hän ja esimerkiksi Laura Harmaja ottivat Kotiliedessä huomattavan usein kantaa talous- ja lakiasioihin⁹⁴, kun taas Hedvig Gebhard kirjoitti kotitalousopetukseen kehittämiseen liittyvistä asioista.⁹⁵ Harmaja käsitteli paljon myös kotitalouden uudistuksiin ja tulevaisuuteen liittyviä asioita, kuten sen tieteellistämistä. Naiset siis ottivat kantaa ja pyrkivät kehittämään kodin, kotitalousopetuksen ja naisten asemaa samanaikaisesti monella eri rintamalla ja monipuolisesti.⁹⁶

Valtion kotitalousoppilaitosten ja kotitalousasioiden hoitoa ei ollut keskitetty tietyn tahon hoidettavaksi, mikä auttoi opettajaopistoasian pompottelua edestakaisin, virastosta toiseen. Esimerkiksi vuonna 1927 Laura Harmaja kirjoitti valtionhallinnonalojen uudelleenjärjestelyistä. Kotitalousopetuksen kannalta uudelleenjärjestelyt tulisivat Harmajan mukaan tarkoittamaan sitä, että kaupungillinen kotitalousopetus siirtyisi opetushallituksen alle ja maataloudellinen opetus säilyisi maataloushallinnon alla. Kuvio oli ymmärrettävästi hajanainen. Harmaja kysyikin, oliko hajaannusta todella edelleen jatkettava ja lisättävä ja miksi kotitalousopetuksen olisi seisottava syrjässä, kun valtio kehitti koulutoimeja ja talouselämää.⁹⁷

Kotitalousopettajaopistoasian epävarmuuden kausi päättyi vuonna 1925 silloisen maatalousministerin J. E. Sunilan otettua kysymyksen hoitaakseen. Sunila ymmärsi, että kyseessä ei ollut vain ”soppakoulu” tai ”toisarvoinen opetusala”. Gebhardin kertomuksesta saa kuvan Sunilasta yksin, ponnekkaasti ajamassa

⁹² Hannula: Kotitalousasiat kuluneen vuoden valtiopäivillä. *Kotiliesi* 2/1925. 26–27.

⁹³ Ks. esim. Hannula: Eduskuntakirje. *Kotiliesi* 20/1928.

⁹⁴ Ks. esim. Harmaja: Perheenemännän työ ja hänen tulonsa verottaminen. *Kotiliesi* 5/1923. 130–132; Hannula: Uusi avioliittolaki. *Kotiliesi* 8/1929. 294–295.

⁹⁵ Ks. esim. Gebhard: Kotitalousopettajaopistoa suunnittelevat asetukset ja komiteanmietintö. *Kotiliesi* 22/1923. 642–647; Gebhard: Kotitalousopetuksen perustuslaki. *Kotiliesi* 11/1929. 438.

⁹⁶ Hannula: Kotitalousasiat kuluneen vuoden valtiopäivillä. *Kotiliesi* 2/1925. 26–27; Metso 2005, 53.

⁹⁷ Harmaja: Onko meillä varaa hajaannukseen kotitaloushallinnossa? *Kotiliesi* 9/1927. 283–284.

opettajaopistokysymyksen asiaa. Sunilan ote asiasta oli voimakas ja ”hänen ansiostaan tämän korkeimman kotitalousopetuksen hanke saadaan onnistuneesti järjestettyä”. Opistohanke todella saatiin onnistuneesti järjestettyä, sillä valtion ensimmäinen kotitalousopettajaopisto perustettiin lopulta vuonna 1928 Järvenpäähän.⁹⁸

Sunila otti itsekin Kotiliedessä kantaa naisten kotitalousopetuksen puolesta. Hän tarkasteli talonemännän merkitystä maatalouden tuotannon kannalta. Emännän ammattiosaaminen ja kouluttautuminen saattoivat Sunilan mukaan vaikuttaa ratkaisevasti maatalojen tuotantoon. Erityisesti miesten oli ymmärrettävä naisten ammattikoulutuksen merkitys, eikä vähäteltävä emäntien työpanosta. Näin ollen miesten oli ryhdyttävä ajamaan emäntäkoulutusta ja lähetettävä tyttärensä hakemaan tarvittavaa oppia tulevaan työhön.⁹⁹

Nämä väitteet voivat tuntua monesta oudoilta, varsinkin miehen suusta ja vakavassa mielessä lausuttuina. Olemmehan viime aikoina kuulleet tällaista vakavaa puhetta niiden naisten taholta, jotka ovat ottaneet elämäntehtäväkseen maalaiskotien elämän kohottamisen. Mutta miesten keskuudessa ei tätä ole yleensä otettu tarpeellisella vakavuudella varteen, eikä se ole saavuttanut aina naistenkaan keskuudessa riittävää vastakaikua.

Sunila kuvasi hyvin aikakauden asenteita. Joukko naisia oli ottanut sydämen asiakseen kotitaloussanomien levittämisen. Miehet eivät suhtautuneet naisten harrastuksiin kovin suurella vakavuudella, eivätkä edes kaikki naiset nähneet kotitalouksien kohotustyötä tarpeelliseksi. Sunila kuvasi miesten asenteita käyttäen esimerkkinä maatalousnäyttelyitä. Näyttelyissä oli esillä emäntien huolella hoitamaa karjaa, mutta palkinnot menivät tilan isännälle. Naisten työ tapahtui kulisissa ja miehet ottivat kunnian maatilansa saavutuksista.¹⁰⁰

⁹⁸Gebhard: Kysymys kotitalousopettajaopiston perustamisesta ratkaistu. *Kotiliesi* 1/1926, 5–7; Gebhard: Uusi kotitalousopettajaopistomme. *Kotiliesi* 21/1928

⁹⁹ Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. *Kotiliesi* 536–538.

¹⁰⁰ Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. *Kotiliesi* 536–538; Vainio-Korhonen 2002, 13.

Kaikki Kotilieden kannanotot eivät ole yhtä värikkäitä, vaan joukossa on myös maltillisempia, tietopainotteisempia kirjoituksia kotitalouden ja kansantalouden suhteesta. Esimerkiksi Laura Harmaja kirjoitti vuoden 1923 ensimmäisessä numerossa kotitalouspolitiikan tarpeesta. Hän perusteli näkemyksiään esimerkiksi Gebhardin kotitalousopettajaopisto-kirjoituksiin verraten maltillisesti ja objektiivisesti talousnäkökulman kautta. Harmaja perusteli, että emännät voivat vaikuttaa huomattavasti kansantalouteen kulutusvalinnoillaan. Harmajan mukaan valtio ei kuitenkaan ollut kiinnostunut kulutuksen ohjaamisesta, joka oli yksi merkittäviä kotitalouden osa-alueita. Kotitalousopetus ohjasi emäntiä parempiin valintoihin paitsi oman kodin myös kansantalouden kannalta. Harmaja myönsi, että maatalouspolitiikka edisti tuotantopuolen asioita, mutta sen lisäksi tarvittaisiin tarvitaan erillistä hallintoelintä, joka ohjaisi kotitalouskysymyksiä ja kulutusvalintoja.¹⁰¹

Harmajan tekstin kärkkäintä osuutta oli yhteiskunnan yleisien kotitalousopetuskäsitysten kommentointi. Harmajan mukaan yleinen käsitys oli, että emännän työhön ei tarvittu ammattikoulutusta. Isännän työhön sen sijaan tarvittiin koulutus:

*koska sen avulla työ vasta tulee tarkoituksenmukaisesti, parhaita menettelytapoja noudattaen hoidetuksi. Mutta tähän tosiasiaan nähden useimmat ihmiset ummistavat silmänsä, kun on kysymys kotitaloudenhoidosta. Eihän siinä mitään oppia tarvita!*¹⁰²

Monet miehet olivat sitä mieltä, että jokainen nainen osasi kuoria perunat, keittää kahvit ja heijata kehtoa ilman opetusta. Samaan aikaan miehet pitivät erittäin tärkeänä, että lehmiä ja sikoja ei saisi jättää ilman ammattitaitoista hoitoa. Harmaja esitteli laajemmin miesten vääriä kuvitelmia kotitalousopetuksen tarkoituksesta ja kertoi, että sen vieroksumisen takia suomalaisten kodit ovat vielä alkeellisella tasolla ja kansanterveys heikko. Jotta suomalaiset voisivat todella nousta sivistyskansojen joukkoon, oli saatava riittävästi hyviä kotitalouskursseja koko maahan. Siten kotitalouspolitiikka ajaisi kotitalousopetuksen kautta koko kansan hyvinvointia ja sivistystä.¹⁰³

¹⁰¹ Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.

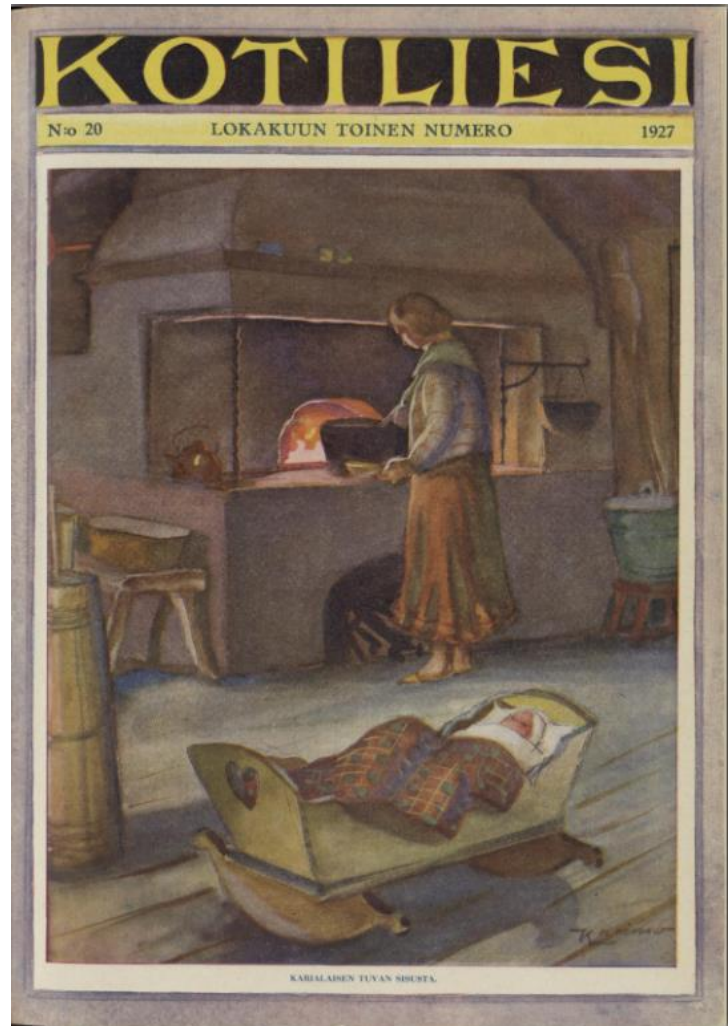
¹⁰² Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.

¹⁰³ Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.

5. Perhehanne Kotilieden kotitalouskeskustelussa

5.1 Emännän ja perheen ihanne Kotiliedessä

Perhekuva ja perheenemännän työ esiintyy varsinkin 1920-luvun alkupuolella Kotilieden kirjoittelussa kiiltokuvamaisen idyllisenä (kuva 4). Perheenemäntä on taitava lastenkasvattaja ja sivistäjä, säästäväinen talousasioiden taitaja sekä tehokas ja ahkera kodin sydän. Perheenemäntä tekee kodista lämpimän ja houkuttavan pesän, jonne mies palaa töiden jälkeen ilomielin. Kirjoittelu ei ole täysin utopistista, vaan emännän työn määrästä ja laadusta pyritään kirjoittamaan realistisesti. Varsinkin vuosikymmenen loppua kohti lehden sävy muuttuu entistä asiapitoisemmaksi. Kirjoituksissa luodaan mielikuvaa kodin emännöimisestä paitsi jokanaisen intohimona ja elämäntehtävänä myös raskaana kokopäivätyönä ja ammattina siinä missä muutkin ammatit.¹⁰⁴



Kuva 4. ”Karjalaisen tuvan sisusta”. Kotilieden kansikuvissa esiintyi usein perinteinen maalaisemäntä työssään. Romanttisia kuvia maaseudun arjesta Kotiliedelle piirsi paljon esimerkiksi kuvataiteilija Martta Wendelin. Kyseinen kuvitus on Aarno Karimon. *Kotiliesi* 20/1927.

Kotiliedestä erottelemieni kotitalouskeskustelukategorioiden perusteella voi nähdä muutoksen perheaatekeskustelun luonteessa (liite 2). Olen kerännyt kategoriaan sekä selkeästi ihannoivassa mielessä kirjoitettuja juttuja että asiapitoisempia juttuja, jotka voisi sijoittaa muihinkin kategorioihin. Olen sijoittanut ne perheaatekategoriaan, koska ne sisältävät runsaasti aatteellisesti latautuneita aineksia. Selvästi ihanteellisempia

¹⁰⁴ Ks. esim. Ranta 2012, 191.

kirjoituksia on erityisesti vuosina 1923 ja 1924, jolloin Kotiliesi vielä haki paikkaansa suomalaisella aikakauslehtikentällä. Kirjoittelu oli muuttunut vuosikymmenen loppua kohti selvästi asiapitoisemmaksi, joskin niistä löytyi edelleen ylevä kotitalousaatteen edistämispöytäkirja. Vuosina 1928 ja 1929 kirjoittelun sävy vaikuttaisi muuttuneen entistä neutraalimmaksi.

Perheenemännän työstä puhuminen ammattina oli tapa lisätä sen houkuttavuutta. Esimerkiksi nimimerkki Kotikissa mainitsi Pietilän mielipidekirjoitusta koskevassa jutussaan yhä useampien naisten haluavan palkkatöihin eikä naimisiin. Ammattipuheet voi nähdä houkutteluna perheen perustamiseen. Emännöisyys oli paitsi kutsumus myös ura ja hyvin tärkeä sellainen. Perheenäiti sai vaikuttaa tulevan polven sivistykseen ja auttoi kohottamaan koko kansakunnan terveyttä ja sivistystä. Perheenemäntä tarkoittaa Kotiliedessä sekä maalais- että kaupunkilaiskodin hoitajaa, joten emännöityden edistäminen ei rajoittunut vain maaseudun naisiin.¹⁰⁵

Millainen sitten oli hyvä ja ihanteellinen emäntä Kotilieden mukaan? Maatalousministeri J. E. Sunila antaa Kotiliedessä 19/1926 suorastaan sankarillisen kuvan hyvästä maatalonemännästä, omasta isoäidistään:

Minun isoäitini kuljetti aina 70 vuoden ikään joka päivä hevosella maitokuorman tilaltaan Ouluun, jonne oli matkaa puolitoista peninkulmaa, möi maidon kaupungissa ja hoiti siellä käydessään meidän koulupoikain, serkkuni ja minun, ruokatalouden – –. Iltamyöhällä ja aamuvarkaisella hän järjesti kotitaloutensa tilallaan, jossa ei ollut suinkaan emännöitsijää eikä karjakkoa emäntää avustamassa.

Sunilan kuvaus on tyypillinen Kotilieden emäntäkuvaus. Emäntää kuvataan kirjoituksissa ahkerana ja aamusta iltaan töitä tekevänä, todellisena työn sankarina ja naispuolisena saarijärvenpaavona. Hyvä emäntä tekee työtä huolellisesti, taloudellisesti sekä osaa järjestää oman työnsä mahdollisimman käytännöllisesti. Isännän on helppo irrottautua töistään ja lähteä kokouksiin tai juhliin, mutta emännälle se on lähes mahdotonta, koska hän on niin korvaamaton. Monessa taloudessa emäntä osallistui miesten töihin tarpeen mukaan, mutta isäntä teki naisten töitä hyvin harvoin. Sunila kuvaa tällaista emäntää

¹⁰⁵ Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.

lähdössä esimerkiksi maatalousnäyttelyyn. Emäntä tekee talonväelle listan tehtävistä töistä mutta on koko matkansa ajan tulisilla hiilillä, koska jokin asia jäi tekemättä tai neuvomatta ennen lähtöä. Emäntä pelkää, että hänen poissa ollessaan kotona vallitsee kaaos.¹⁰⁶

Kotiliedessä ihannoidaan yleensä vanhan ajan ahkeraa emäntää, jollainen Sunilan isoäitikin oli. Nykyajan kokemattomien emäntien tuli ottaa mallia heiltä ahkeruudesta ja uhrautuvaisuudesta. Kotilieden 5/1926 kannessa (liite 1) on kuvattu tällainen vanhan ajan ahkera emäntä, joka on tehnyt pitkän uran koti- ja maataloustyön parissa. Kuvassa oleva nainen on selvästi vanha, ehkä työn ennen aikojaan vanhentama. Hän on pukeutunut perinteiseen maalaisnaisen asuun huivi päässä ja seisoo kotonaan oviaukossa. Alla lukee yksinkertaisesti emäntä. Kuvan yhteyteen on liitetty lainaus Aleksis Kiveltä: ”vaimo huoneen joko nostaa ylös mahtiin ja kunniaan tai repii sen alas aina multahirsiin asti”. Taitava emäntä sai Kiven mukaan kodin kukoistamaan, ja huonolla kodinpidolla saattoi olla vakavat seuraukset.

Nimimerkki Vähä-Mattilan emäntä kuvasi täydellistä emäntää jakaen hänet kolmeen persoonaan. Ensimmäinen näistä oli juuri vanhan ajan talonemäntä, jonka kuvausta Vähä-Mattilan emäntä laajensi. Vanhan ajan emäntä hallitsi taitavasti oman osuutensa talonpidosta. Hän muun muassa ”keväällä palvaa lihat, jouluksi valaa makkarat, ja juhliksi koristaa kaakutkin”. Emäntää kuvattiin ammattitaitoiseksi, tarmokkaaksi, perinpohjaiseksi, valvovasilmäiseksi, huolelliseksi, ahkeraksi ja helläksi vaalijaksi. Emännän työ todella oli tällaisen vanhan ajan emännän kutsumus, sillä pellavamaan kuvattiin olevan hänen silmäteränsä ja nurmikon rakkain hoidokkinsa.¹⁰⁷

Vähä-Mattilan emännän toinen täydellisen emännän persoona oli äiti, ”lapsen vuosisadan nainen”. Tällaisella äidillä tuli olla kohtalaisesti lapsia, esimerkiksi viisi, kahden vuoden välein. Hyvän äidin tuli olla perehtynyt sielutieteen ja kasvatustieteen vaatimuksiin, ja lasten tuli olla aina siistit, puhtaissa vaatteissa ja hyvin käyttäytyvät. Äidin töihin kuului Vähä-Mattilan emännän mukaan lasten vaatteiden ompelu, terveellisestä ravinnosta

¹⁰⁶ Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. *Kotiliesi* 536–538; Heinonen 1998, 37; Ranta 2012, 21.

¹⁰⁷ Vähä-Mattilan emäntä: Ensiluokkainen maalaisemäntä. *Kotiliesi* 3/1925. 60–61.

huolehtiminen, lasten kanssa leikkiminen ja laulaminen, kehityksen ja taipumuksien valvominen ja ohjaaminen sekä ylipäänsä valmistaminen kohti tulevaa elämää.¹⁰⁸

Kolmannen persoonan osana oli olla ”ihminen”. Hän oli aina hyvällä tuulella ja hänellä oli aikaa lukea tosissaan. ”Etsien ja tutkien niinkuin ylöspäin pyrkivä ihmishenki. Hän valvoo sitä ikuista tulta, joka missään maallisessa aherruksessa ei saa unohtua ja sammua.” Tällaisen naisen tehtävänä oli sitoa talo, koti ja perhe yhdeksi kokonaisuudeksi sekä tehdä kodista onnena asukkaille ja suloinen keidas vieraille. Naisen tehtävä ei ollut säteillä viisautta vain kodissaan, vaan mikäli kylän tai maakunnan asiat kysyivät häntä, hän lähti niitäkin hoitamaan. Isäntäkin sai osansa tällaisesta valveutuneesta emännästä, sillä emännän kiinnostuksen kohteisiin kuului myös keskustella isännän kanssa politiikasta iltasella. Kirjoituksensa lopussa Vähä-Mattilan emäntä myönsi, että hänen kuvaamansa perheenemäntä oli vain haavekuva, monelle jopa painajainen. Tavallinen nykyajan emäntä yritti olla vuorollaan vähän kaikkia, sillä täydellinen emännyys olisi suorastaan yli-inhimillistä.¹⁰⁹

Vähä-Mattilan emäntä kuvasi hyvin odotuksia, joita 1920-luvun perheenemännyyteen liitettiin. Naisen työnkuva oli jopa epäinhimillisen uhrautuva ja työteliäs, ja häntä saatettiin verrata jopa hevoseen. Enää ei riittänyt edes perinteinen vanhan ajan emännän malli. Jo 1800-luvun puolella alkanut lastenkasvatuksen kehittäminen oli siirtynyt osaksi perheenemännän kuvaa ja 1900-luvun puolella emännän kuvaan alettiin liittää myös valveutuneen, tasavertaisen kumppanin osa. Mielenkiintoista on, että naiset itse loivat ja pitivät yllä näitä odotuksia ja käyttäytymismalleja tiedostaen samalla, että ne olivat saavuttamattomissa. Kotitaloustyön korostaminen naisen kutsumuksensa sopi hyvin aikakauden ajatteluun, jossa naisella ja miehellä oli omat roolinsa.¹¹⁰

Riitta Mäkisen mukaan kotitalousaate on nähtävissä eräänlaisena naisasian kakkosstrategiana naisten jäädessä syrjään yhteiskunnallisesta elämästä ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Mäkisen ajatuksen kautta voidaan nähdä, että kotitalousaateen levittäminen ja täydellisen emännän kuvan kaltaiset kirjoitukset eivät monien naisten

¹⁰⁸ Vähä-Mattilan emäntä: Ensiluokkainen maalaisemäntä. *Kotiliesi* 3/1925. 60–61.

¹⁰⁹ Vähä-Mattilan emäntä: Ensiluokkainen maalaisemäntä. *Kotiliesi* 3/1925. 60–61; Ks. esim. Coontz 1988.

¹¹⁰ Heinonen 1998, 37; Mäkinen & Sysiharju, 252–253.

mielestä olleet omaehtoista alistumista kotiin. Kotitalousaate nähtiin uuden vuosikymmenen naiselle väylänä vaikuttaa yhteiskunnassa. Perheenemännyydestä luotiin yhteiskunnallisesti merkittävää työtä ja ammattia. Täydellinen emäntä sai paitsi muokata tulevaa sukupolvea, olla itse valistunut ja seurata yhteiskunnan tapahtumia.¹¹¹

Kotiliesi esitteli emännän taloutensa keskeisenä rahankäyttäjänä ja arkisten raha-asioiden hoitajana. Isäntä oli yleensä se, joka vastasi perheen pääasiallisesta toimeentulosta. Esimerkiksi ruoka-, vaate- ja vuokratulujen maksu oli naisten vastuulla. Rahankäyttö ja tulojen seuraaminen vaati tarkkaa silmää ja osaamista. Kotitalouskoulutuksessa pyrittiin opettamaan emännälle näitä taitoja, joita kaikilla ei luontaisesti ollut. Kotiliedessä esiintyi usein ajatus, että kaikki eivät oitis olleet taitavia emäntiä, vaan osalla kyvyt olivat hyvinkin piileviä ja vaativat opetusta. Emännyyteen saattoi siis joko olla lahjakkuutta tai sitten sen saattoi opetella ammattina.

Perheaate näkyi Kotiliesissä paitsi emäntien työn kuvauksina ja kotitalousasian ajamisena, myös siinä, miten miesten ja lasten tehtäviä ja kasvatusta kuvattiin. Emännän työnä oli kasvattaa lapsista ahkeria, tunnollisia ja kuuliaisia. Tällaiset kuuliaiset lapset osallistuivat kotitöihin jo pienestä pitäen. Esimerkiksi tytöt kasvoivat perheenemännän rooliin äitiä kotitöissä auttaen. Poikien tehtäviin kuului auttaa isää ja kasvaessaan saada enemmän vastuuta miesten töistä. Tällä tavoin tytöt ja pojat oppivat pienestä pitäen perinteiset roolit, jotka he opettaisivat aikanaan eteenpäin.

Miesten työt ja miesten asema näkyi Kotiliedessä eniten naisten taustalla. Miehet näkyivät esimerkiksi, jos lehti opasti heille naisten työn ja koulutuksen merkitystä. Oli tärkeää, että miehet saatiin kannattamaan tyttäriensä kotitalousopetusta, sillä he yleensä loppukädessä vastasivat perheen varoista ja elämänkulun merkittävistä päätöksistä. Kotilieden lukijoihin kuului paljon miehiä, mikä tuli konkreettisesti ilmi esimerkiksi miehiltä tulleen palautteen kommentointina tai miesten kirjoittamina vastauksina Kotilieden ajoittaisille lukijakyselyille. Miehet siis olivat kiinnostuneita kotitalouden asioista ja Kotilieden kannatti suunnata kirjoittelua myös heille.¹¹²

111 Vähä-Mattilan emäntä: Ensiluokkainen maalaisemäntä. Kotiliesi 3/1925. 60–61; Mäkinen & Sysiharju, 252–253.

112 Ks. esim. Sunila: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. Kotiliesi 536–538.

Erityisesti päättävissä asemissa olevat miehet kuvattiin Kotiliedessä usein negatiivisesti ja välinpitämättöminä naisten työtä kohtaan. Samoin moni maatalon isäntä sai negatiivista kritiikkiä osakseen. Lehden kirjoitusten antaman kuvan mukaan miesten mielestä he tekivät todellisen työn tilalla ja naiset hoitivat toisarvoisia töitä. Näin tilanne varmasti oli monessa perheessä, mutta ei kaikissa. Miesten mielipide lastenkasvatusta ja koulutusta kohtaan nähtiin myös vähättelevänä. Monessa kirjoituksessa miehet pitivät hevosten, sikojen tai lehmien kasvatusta merkityksellisempänä. Miehet olivat kiinnostuneita tilan tuotosta, koska he perheen päänä todennäköisesti kokivat olevansa vastuussa perheen toimeentulosta.

Kotiliedessä oli laajempiakin kirjoituksia, joissa käsiteltiin miesten asemaa perheessä, jopa miehen näkökulmasta. Sellainen oli esimerkiksi sähköttäjä E. Hynysen kirjoitus *Sopiiko miehen auttaa vaimoan taloustehtävissä*. Ajatus miehestä tekemässä taloustöitä oli vielä vuonna 1927 vähintään epäsopiva:

Asia saattaa ehkä olla arkaluontoinen julkisessa sanassa käsiteltäväksi. Monet nimittäin käsittävät otsikossa mainitun kysymyksen ”perhesalaisuudeksi”, josta ei sovi syrjäiselle huudella.¹¹³

Hynysen kuvaa pitkästi, kuinka epäkäytännöllisiä työläis- ja virkamiesperheen miehet olivat kotona. He odottivat, että ruoka oli valmiina pöydässä työpäivän jälkeen ja ottivat ruuan jälkeen päiväunet vaimon ahertaessa kotona. Illaksi miehet lähtivät kaupungille elokuviin tai pelaamaan korttia. Sillä välin vaimo teki iltaan saakka



Kuva 5. Kodin miehet miehille sopivissa työtehtävissä. *Kotiliesi* 18/1927.

kotitöitä. Hynysen mielestä miehet voisivat hyvin auttaa vaimoa miehille sopivissa kodin töissä sen sijaan, että tuhlaisivat vapaa-aikansa ja perheen rahat kaupungilla. Sopiviksi

¹¹³ Hynysen: Sopiiko miehen auttaa vaimoan taloustehtävissä? *Kotiliesi* 18/1927.

töiksi hän määritteli muun muassa puutyöt (kuva 5), lastenhoidon, puiden ja veden kantamisen ja alkeellisen keittotaidon. Erikoistapauksissa mies voisi ”toimittaa lattiain lakaisemista ja pölyjen pyyhkimistä, vaikka eivät naiset kyllä yleensä luota miesten puhtaanapitotaitoon.” Sukkien kutominen oli Hynysen mukaan naisten työtä, mutta vaimon yksinkertaisempaa koruompeletta voisi mieskin huvikseen yrittää, ”kuitenkin niin, ettei sitä kukaan näe!”¹¹⁴

Hynysen käsitys oli, että miehen on parhaansa mukaan autettava vaimoa, eikä tuhlattava vapaa-aikaansa. Hynynen tiedosti, että jotkut saattoivat pitää sitä naurettavana, mutta hänen mielestään ei ollut mitään syytä nauruun. Hän sääli enemmän virkamiesperheen miestä, joka yritti tavoitella rikkaampien elintasoja ja hukkui velkoihinsa. Hynysen mukaan vaimon auttamisella oli positiivisia vaikutuksia. ”Yhteinen aherrus lähentää aviopuolisoja toisiinsa ja lujittaa niitä pyhiä siteitä – –”. Vaimoa auttamalla mies oppii arvostamaan tämän elämäntyötä.¹¹⁵

Hynysen kuvauksesta paistoi naisten töiden arvostuksen puute. Miesten oli sopivaa tehdä vain miehiselä vaikuttavia kotitöitä ja naisellisia koruompeleita sai kokeilla vain, jos kukaan ulkopuolinen ei nähnyt sitä. Miehet suorastaan pelkäsivät, että heille nauretaan, jos heidät nähtäisiin naisten töissä. Tällainen ajattelutapa oli tyypillinen. Naisten puuhastelu ei ollut sopivaa ajanvietettä miehille. Miesten osuus lastenkasvatuksessakin väheni 1900-luvulla, kun miesten tehtävä kapeni perheen edustamiseen julkisessa elämässä ja toimeentulon ansaitsemiseen.¹¹⁶

Hynysen kirjoituksen kaltaiset miesten tehtävien uudelleenmäärittelyt eivät tarkoittaneet, että naisten työt olisivat olleet täysin sopivia miehille. Hynysen kuvauksen mukaan miesten sopi tehdä vain naisten töitä, joiden katsottiin olevan soveltuvia miehen luonteelle. Miehet ja naiset sopivat eri aloille heille määriteltyjen, toisiaan täydentävien luonteenpiirteiden perusteella. Ilmeisesti esimerkiksi siivoaminen ei ollut miehen luonteelle soveliaista, sillä Hynysen mukaan miehet saivat siivota vain erikoistapauksissa. Kotityöt ja koti yleensä olivat naisten luonteelle sopivaa toiminta-alaa, mutta kotonakin mies pystyi auttamaan ja täydentämään naista työssään.

¹¹⁴ Hynynen: Sopiiko miehen auttaa vaimoan taloustehtävissä? *Kotiliesi* 18/1927, 562–564.

¹¹⁵ Hynynen: Sopiiko miehen auttaa vaimoan taloustehtävissä? *Kotiliesi* 18/1927, 562–564.

¹¹⁶ Ollila 1994, 263.

Moni nainen ymmärsi ja omasta kokemuksestaan tiesi, että naisten työt olivat raskaita. Erityisesti maaseudulla naiset tekivät usein talon raskaimpia töitä, kuten vedenkantoa. Moni nainen osasi 1920-luvulla arvostaa omaa työtään ja esimerkiksi Kotilieden ajaman kotitalousaatteen kautta kotityön arvostus kasvoi naisten keskuudessa. Miesten käsitykset naisten työstä ja sen arvostuksesta olivat ainakin Kotilieden antaman kuvan mukaan olleet huomattavasti vanhoillisemmat. Siksi tarvittiin Hynysen kirjoituksen tapaisia ohjauksia, jotka monen mielestä olivat varmasti epäsopivia.

Kotiliesi ajoi perinteistä perhekuvaan, joka oli päivitetty 1920-luvun moderniksi. Pariskunnat työskentelivät tasa-arvoisina kumppaneina perheen hyvinvoinnin parantamiseksi. Molemmilla oli kuitenkin edelleen omat työnteon erikoisalueensa. Modernius tarkoitti, että töiden rajoja voitiin venyttää, jos se tähtäsi tasaisempaan työnjakoon ja siten kotiolojen kohottamiseen entisestään. Kansakunnan ja kansantalouden etujen nimissä miehiä voitiin kannustaa auttamaan kotona parhaansa mukaan.

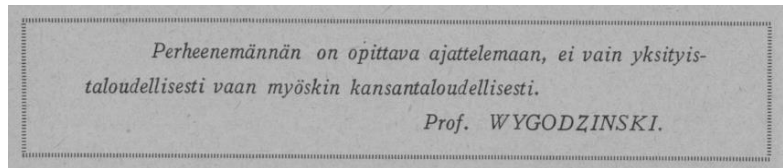
5.2 Emäntien koulutuksen yhteiskunnallinen merkitys

Emäntien työllä haluttiin kotiolojen kohottamisen lisäksi vaikuttaa erilaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Valistuneet ja ammattitaitoiset perheenemännät pystyivät vaikuttamaan perheensä hyvinvoinnin lisäksi kansantalouteen ja -sivistykseen. Kodinhoidon vaikutukset kansallisella tasolla esitettiin usein välillisinä, mutta Kotiliedessä esiteltiin myös suoranaisia vaikutuksia ja mutkat suoristavia yhtälöitä sen vaikutuksesta Suomen valtion maineeseen ulkomailla.

Tyypillinen esimerkki kotitaloustyön ylistämisestä on filosofian tohtori Eino Kuusen kirjoitus Kotiliedessä 5/1926. Hän aloitti tekstinsä kysymällä, tarvitsiko Kotilieden lukijoille edes todistella kodin merkitystä pohjana, jolle yhteiskuntaa rakennetaan. Kuusi käsitteli tekstissään kodin laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Kuusen mukaan kodin tärkein tehtävä oli kasvattaa kodin tervettä ja voimakasta henkeä, joka kodin ulkopuolella muotoutui ”laatuaan parhaaksi ja pysyväisintä rakentavaksi kansalaishengeksi.” Pysyvää rakentava kansalaishenki viittasi vakaan yhteiskunnan rakentamiseen. Ihmisiin valettiin intoa rakentaa yhtenäistä kansakuntaa. Rakennustyö tuli aloittaa kotoa saakka henkisellä kasvatustyöllä. Kotona kunnollisen pohjasivistyksen saaneet nuoret lähtivät maailmalle

levittämään kansakunta-aatetta. Kuusen jutun tyypillisellä kirjoittelulla pyrittiin vahvistamaan kuvaa perheestä ja kodista kansakunnan perustana.¹¹⁷

Onnelliset, hyvinvoivat kodit ja taitava emäntä siis loivat vakaan pohjan kansakunnalle (kuva 6). Mitä huonosti hoidetut tai vääränlaiset kodit sitten



Kuva 6. Tunnettujen kirjailijoiden, ajattelijoiden ja tutkijoiden lainauksin pyrittiin iskostamaan emäntien mieliin haluttuja ajatuksia. *Kotiliesi* 15–16/1923. 436.

aiheuttivat yhteiskunnalle? Kuusen mukaan liian ahtaissa tiloissa asuminen oli terveyden kannalta epäilyttävää. Lisäksi huonoilla asunnoilla oli ”siveellisessä suhteessa turmiollinen vaikutus”, kun pieneen asuntoon otettiin vieraita ihmisiä asumaan ja he jäivät ilman kotielämän suojelevaa vaikutusta. Varsinkin nuoriso oli Kuusen mielestä tällaisessa vaarassa. Kotirauhan puute ajoi nuorison kaduille ja ravintoloihin. ”Juopottelu kaikkine terveydelle, luonteelle ja perhe-elämälle turmiollisine seurauksineen pääsee valtaan.” Tämä johti moraaliseen raaistumiseen ja rikollisuuden lisääntymiseen. Kunnollinen koti oli siis yhteiskunnan suojakilpi paitsi moraalista rappiota myös konkreettisia ongelmia, kuten rikollisuutta vastaan.¹¹⁸

Myös Eva Somersalo kirjoittaa huonon kodinhoidon vaikutuksista perheen elämään. ”Korkeamman kotikulttuurin” vihollisista kenties tärkein oli huonosti hoidettu koti. Somersalon tekstistä käy ilmi, miten kotia hoidettiin hyvin ja mikä puolestaan oli väärin. Siisteys, huolellisuus, sivistys ja lasten kasvatus nähtiin tärkeinä tekijöinä. Huono kotikulttuuri toimi kuten tarttuva tauti: levitti ongelmia ympäristöönsä. Muutama huono koti saattoi pilata koko kansan sivistyksen maineen jopa maailmanlaajuisesti.¹¹⁹

Vaikka yleisesti tiedetään, miten siisteys on tärkeä kodin terveydenhoidon ja sen asukasten hyvinvoinnin kannalta, tapaa meillä valitettavasti paljonkin sellaisia koteja, joissa ei noudateta siisteyden alkeellisimpiakaan vaatimuksia, joissa suvaitaan syöpäläisiä, noita tautien pahimpia levittäjiä ja joissa huoneilma on pilaantunutta ja paksua kuin ”veitsellä veistettävää”, joissa ikkunoita ei voi avata tuulettamista varten ja joissa

¹¹⁷ Kuusi: Asunto, koti ja yhteiskunta. *Kotiliesi* 5/1926. 120.

¹¹⁸ Kuusi: Asunto, koti ja yhteiskunta. *Kotiliesi* 5/1926. 120.

¹¹⁹ Somersalo: Perheenemäntien osuus maamme tunnetuksi tekemiseen. *Kotiliesi* 11/1925. 291–292.

pihamaa ja talon nurkat ovat tunkioina. Nähdään todella lapsia, joiden päät ovat oikeita Jöröjukan päitä, ja joiden koko ulkomuoto ja vaatteet todistavat, että siinä kodissa on unohdettu, että ollaan tuhansien järvien maassa - -. Minkälaisia sivistyksen vaalijoita ja eteenpäin viejiä näistä kasvaa ja kuinkahan moni heistä sortuu tauteihin ja kärsimykseen? Eikä suinkaan saa unohtaa, että kymmenen hyvää kotia voi joutua kärsimään yhden huonon kodin vuoksi, josta taudit ja pahennus ja huono maine leviää ympäristöön ja maailmalle.¹²⁰

Somersalon tiukan linjan taustalla oli nationalistinen ideologia. Emäntien oli tehtävä yhdessä töitä koko maan kotikulttuurin kohottamiseksi, jotta ulkomaille leviäisi maine suomalaisista sivistyskansana. Emäntien työllä oli mahdollista muuttaa Suomeen matkaavien mielipiteitä ja rakentaa kuvaa tunnetusta, oman kulttuurinsa etuvartijasta. Henkisillä lainavaroilla ja alhaisella sivistystasolla olevan kansan katoamisesta ei Somersalon mukaan juuri välitettäisi. Emännän tehtävä kansakunnan kasvattajana ja kotien vaalijana oli siis ensiarvoisen tärkeä, jotta uusi valtio ei jäisi sivistymättömäksi takapajulaksi, jonka kohtalosta muu maailma ei välitä.¹²¹

Ruotsalainen kotitalousnainen Celie Brunius käytti Somersaloa suurempia vertauksia. Kotiliedessä vuonna 1923 julkaistu teksti oli suomennos hänen ruotsalaisen Husmoder-lehden perheenemäntien päivän illanvietossa Göteborgissa pitämästään puheesta. Brunius vertasi puheessaan perheenemäntiä viljelijään, jolla on tilaisuus luoda perustukset sivistykselle ja kylvää jatkuvasti uusia siemeniä työllään. Arkityönä kylvetyt ominaisuudet voisivat oikein viljeltyinä jättää jälkensä sukupolviksi eteenpäin. Perheenemäntä ei luonut sivistystä ja hyvinvointia, jotta kansakunta näyttäisi lyhytnäköisesti hyvältä vain ulospäin, vaan tarkoituksena oli luoda omaan maahan hyvinvointia, joka jatkaisi kasvuaan tulevien sukupolvien myötä.¹²²

Mandi Hannula puolestaan kiinnitti vuonna 1927 huomiota saavutuksiin naisten aseman parantamisessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Hän käsitteli muun muassa 1920-luvun aikana tehtyä työtä perheenemännän kotityön kansantaloudellisen

¹²⁰ Somersalo: Perheenemäntien osuus maamme tunnetuksi tekemiseen. *Kotiliesi* 11/1925. 291–292.

¹²¹ Somersalo: Perheenemäntien osuus maamme tunnetuksi tekemiseen. *Kotiliesi* 11/1925. 291–292.

¹²² Somersalo: Perheenemäntien osuus maamme tunnetuksi tekemiseen. *Kotiliesi* 11/1925. 291–292.

merkityksen edistämässä. Perheenemännän työ ja koulutus oli nostettu yhteiskunnallisen huomion kohteeksi ja kaikkien yhteiseksi asiaksi. Kotitaloustyö naisten tärkeimpänä kutsumuksena ja kansakunnan kannalta merkityksellisenä tekijänä oli vihdoinkin saatu hyväksytyä. Naiset itse olivat saaneet tämän työllään aikaan.¹²³

Hannulan kirjoitus oli myös hyvä esimerkki siitä, miten kotitalouden ja kotitalousopetuksen kohottamiseksi tehty työ alkoi näkyä vuosikymmenen lopulla. Kirjoitus ei käsittele 1920-luvun alun tapaan ihannekuvia tai sitä, miksi kotitalous oli niin merkityksellistä kansantalouden ja sivistyksen kannalta. Kirjoituksen päämäärä oli enemmän konkreettisissa saavutuksissa, joita alkoi olla myös kotitalousopetuksen saralla.¹²⁴

Myös Hedvig Gebhard kuvasi aikakaudelle tyypillistä ajatusketjua, jossa koko kodin, valtion peruskiven, hyvinvointi loi hyvinvointia koko yhteiskunnalle. Vuonna 1926 hän kirjoitti Järvenpään kotitalousopettajaopiston suunnittelusta seuraavasti:

Onnistuminen tässä vastuunalaisessa tehtävässä on sitäkin tärkeämpää, koska pätevien kotitalousopettajien tarve on meillä tullut yhä huutavammaksi ja koska kodinhoito ja kotitalous kansamme keskuudessa ei ole jaksanut pysyä kansamme muun suurenmoisen kehityksen tasalla, vaan päinvastoin alkuperäisyytensä vuoksi on ollut sekä yleisen kansanterveyden että yksityistalouden ja kansantaloudenkin kohoamisen esteenä.

Tätä kaikkea silmälläpitäen on se päätös, minkä eduskunta vihdoinkin teki viime marraskuun 11 päivänä kotitalousopettajaopiston perustettavaksi päättäessään, tärkein ja laajakantoisin päätös, minkä valtiomahti ehkä koskaan on meillä tehnyt kotitalouden kohottamisen hyväksi.

Gebhard vetosi kotitalouden huonoon asemaan ja hitaaseen kehitykseen, millä hän korosti tehdyn päätöksen merkityksellisyyttä. Kotitalouden hoidon huono tilanne oli suorastaan kansakunnan kehityksen esteenä. Uudesta koulusta valmistuvat ammattimaiset ja taitavat opettajat takaisivat emännille parhaan mahdollisen koulutuksen kotiensa hoitoon. Gebhard antoi ymmärtää, että kotitalousopettajaopiston perustaminen oli

¹²³ Hannula: Satoa naisten äänioikeuden kaksikymmenvuotisajalta. *Kotiliesi* 6/1927. 162.

¹²⁴ Hannula: Satoa naisten äänioikeuden kaksikymmenvuotisajalta. *Kotiliesi* 6/1927. 162.

merkityksellinen päätös kotitalouksien lisäksi koko kansakunnan kannalta. Kotitalouksien hyvä hoito loi vaurautta ja terveyttä koko kansalle.

Kotitalousväki näki naisten tehtävän kodin kasvattajina ja hoitajina ensiarvoisen tärkeänä. Oikeanlainen kodinhoito vaati perheenemännältä ammattimaisuuden lisäksi paloa työhön. Kotityö oli naisten kutsumus, joskin se vaati paljon. Kotien hoito oli raskasta työtä, mutta maksoi itsensä takaisin levittämällä hyvinvointia ympäristöönsä ja tuleviin sukupolviin. Kodinhoidon laiminlyönti sen sijaan kostautui levittämällä rikollisuutta, huonoa moraalialia ja mainetta ulkomaille asti.

Hyvän kodinhoidon perustana oli järkevä taloudenhoito. Kotiliesi pyrki 1920-luvulla monin keinoin vetoamaan emäntiin rahankäyttäjinä. Lehdistä on löydettävissä useita kirjoituksia, jotka käsittelevät emännän rahankäyttövalintojen merkitystä ja taloudellista tilannetta. Emäntiä pyydettiin esimerkiksi ostamaan kotimaisia tuotteita ulkomaisten vaihtoehtojen sijaan. Näin saatiin lisää tuloja kotimaahan. Emäntien valintojen vaikutuksia arvioitiin rahallisissa määrissä, eivätkä summat olleet kansantaloudelliselta kannalta merkityksellisiä. Kotitalousasianaisten lisäksi mainostajat (kuvat 3 ja 7) ymmärsivät, että emännät olivat merkityksellinen kuluttajaryhmä ja heidän valinnoillaan oli todellinen merkitys kansantalouden kannalta.



Kuva 7. Turkulaisella Barkerin puuvillatehtaalla tiedettiin, että emännät olivat merkittävä kuluttajaryhmä, joille kannatti suunnata markkinointia. *Kotiliesi* 17/1927.

Visa Heinosen mukaan kotitalousaatteen menestykseen vaikutti keskeisesti sen yhteensopivuus vallitsevan talouspoliittisen ajattelumallin kanssa. Perinteiseen

talonpoikaiseen omavaraistalouteen kuului säästäväisyyden piirre, joka koettiin tärkeäksi myös ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä maailmassa. Maatalouden ja talonpoikaisten arvojen esiinnosto yhtenä sisällissodan jälkeistä kansakuntaa kasvattavana tekijänä merkitsi myös talonpoikaisen talousajattelun piirteiden omaksumista osaksi järkevää talouspolitiikkaa. Säästäväisyys ja perheen varojen järkevä käyttö nähtiin kansantaloutta tukevana. Kotiliesi pyrki perustelemaan emännille heidän kansantaloudellisten valintojensa merkitystä heidän omien kotiensa kautta. Kotimainen valinta on halvempi ja terveellisempi, ja kotien hyvinvointi loi epämääräisen ajatusketjun kautta hyvinvointia koko kansalle.¹²⁵

Lehden mukaan perheenemännän sivistyksellisellä työllä ei ollut yhtä suoraa vaikutuksia kuin taloudellisilla valinnoilla. Sivistyksellistä työtä kuvataan esimerkiksi siementen kylvämisenä ja viljelynä, jonka tulokset näkyivät pitkän ajan kuluessa ja parhaimmillaankin vasta sukupolvien päästä. Sivistystyön perimmäinen tarkoitus oli nostaa Suomi tunnettujen sivistyskansojen joukkoon, mikä oli yleensä varsin epämääräisesti esitelty tavoite. Tällainen ajattelu oli tyypillistä erityisesti sivistyneistön kansanvalistuspyrkimyksille.

Kotiliesi ei suoraan sano, kumpi on merkityksellisempää, emännän taloudellinen vai sivistyksellinen työ. Sen sijaan näiden kahden edistämisessä on mahdollista nähdä eroja. Esimerkiksi Sunila kirjoitti vuonna 1926, että naisille oli turha perustella emännän työn taloudellisia merkityksiä. Kirjoitus oli suunnattu nimenomaan miehille, ja jutussa perusteltiin emäntäkoulutuksen taloudellista merkitystä maatalonpidon kannalta. Sunila kuvasi, että vaikka isäntä saisi suuret tulot, se ei auta, jos emännän talous vuotaa kuin seula.¹²⁶

Vuonna 1927 esitellyissä kotitalousopetuskyselyn vastaukset puolestaan korostivat emännän sivistyksellistä työtä karjanhoidontaitojen sijaan. Hyvä karjanhoitotaito tähtäsi nimenomaan tuottavuuden parantamiseen ja siten tilan taloudellisen tilanteen parantamiseen. Sivistyksen merkityksen painotus kyselyn vastausten analysoinnissa johtui todennäköisesti siitä, että emännät olivat jo sisäistäneet taloudenpitonsa

¹²⁵ Heinonen 1998, 31.

¹²⁶ Sunila, J. E: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tarkeys. *Kotiliesi* 19/1926. 536–538.

merkityksen, kuten Sunila kirjoitti vuotta aiemmin. Moni kommentoi vastauksissaan haluavansa nimenomaan tyttärilleen karjantalouden opetusta. Sivistys ja lastenkasvatus ei ilmeisesti ollut saanut yhtä paljon huomiota kodeissa, joten toimitus halusi korostaa myös sen merkitystä omissa kommentteissaan.¹²⁷

Maatalousväelle helposti ymmärrettäviä, lähes raamatullisia kylvövertauksia kotitaloustyön vaikutuksista yhteiskunnassa käytti myös Laura Harmaja:

*Kotitalouspolitiikalla, yhteiskunnan toiminnalla kotitalouden hyväksi, on täten miltei rajattomat tehtävät. Vainio on vielä suurimmalta osalta yhtenäistä perkausta vailla, mutta sato, jota siltä odotetaan on kallisarvoinen: Kotien ja kansakunnan menestys!*¹²⁸

Harmajan kuvaus kotityön tuloksien saavuttamisesta oli Kotiliedelle tyypillisen epämääräinen ketju siitä, miten kotitalous auttoi kohottamaan kansakuntaa. Kotitalouspolitiikan ajaminen edisti kotien asioita, joissa oli vielä paljon tehtävää. Mutta kun nämä tehtävät oli suoritettu, seurasi kodeille ja kansakunnalle menestystä. Kirjoitus pyrki kotitalouspolitiikan ja sen tarpeen esittelemiseen lukijoille. Harmajan kirjoituksen tai muun Kotilieden vastaavan kirjoittelun tarkoituksena ei ollut listata konkreettisia tavoitteita, vaan nostattaa kotitaloushenkeä ja kotitalouden ihannoitua lukijoissa.¹²⁹

Harmajan kanssa vähintään yhtä ponnekkaita ylisanoja käytti Alli Wiherheimo. Hän kirjoitti vuonna 1927 kotien tulevaisuudennäkymistä seuraavasti:

Ellemme kaikissa asioissa totuta henkeämme järjestyneeseen, kiihkottomaan ajatustapaan, emme ole vielä omiamme järjestämään kotimme taloutta järkiperaiselle kannalle. – – Ennen kuin meidän henkemme voi luoda ympäristönsä leiman, jolle voi antaa kulttuurin nimen, on sen kehityttävä itse sellaiseen tarkoituksien puhtauteen, sellaisiin kirkkaihin ajatuksiin ja sellaiseen sydämen hyvyteen, että sille voidaan antaa hengenkulttuurin nimi.

¹²⁷ Millaista kotitalousopetusta toivoisin tyttärelleni? Kotilieden 7:n kilpailun tulokset. *Kotiliesi* 15/1927. 472–474, 484–485.

¹²⁸ Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.

¹²⁹ Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.

Vasta kun työskentelemme kotimme hyväksi tällaisista vaikuttimista, teemme kestäväää työtä. Vasta silloin syntyy terve ja luonnollinen vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välille. Sitä mukaa kuin ihmiset itse vaistoillaan ja muulta luonnoltaan kehittyvät, kehittyy heidän kotinsa luonnonmukaisesti kauniimmaksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi. Ja kun koti tällä tavoin saa rauhassa ja keskeyttämättä kasvaa asukkaittensa rinnalla se on mukana kehityskulussa, joka ei koskaan tule lopullisesti valmiiksi, niin kauan kuin sukupolvi toisensa jälkeen pyrkii kodeissaankin antamaan muodon kaipaukselleen ja eteenpäin kurkottavalle ihmismielelle.¹³⁰

Wiherheimo kirjoitti aikakaudelle ominaisen ylevästi siitä, miten yksilön hengen ja sivistyksen kohottaminen johti yhä parempiin päämääriin. Kotitalouden järkipäristäminen, siis kotitaloustöiden järjestäminen tehokkaammaksi, terveellisemmäksi ja turvallisemmaksi, vaati emännältä kiinnostusta henkilökohtaiseen sivistykseen ja valistukseen. Wiherheimo puhui kotikulttuurista, joka saattoi olla joko hyvä tai huono. Emännän oli kehitettävä itseään, mitä se sitten tarkoittikaan, jotta hänen kotikulttuurinsa saattoi kohota hyvälle tasolle. Hyvä kotikulttuuri vaati hyvää hengenkulttuuria, mikä tässä yhteydessä todennäköisesti tarkoitti porvarillista sivistyskulttuuria.¹³¹

Itseään sivistämällä emäntä loi itsensä ja kodin välille terveen ja luonnollisen vuorovaikutuksen. Koti kehittyi yhä luonnonmukaisemmaksi ihmisen vaistojen ja oman luonnon kehittyessä. Terveen ja luonnollisen vuorovaikutuksen voi tulkita viittauksena yleiseen terveyteen. Kodeissa se tarkoitti esimerkiksi terveellistä ruokaa, tavallisten sairauksien tuntemusta, lapsista huolehtimista ja työturvallisuutta – sellaisten asioiden korostamista, jotka nähtiin naisten hoivavietin piiriin kuuluvina. Terveen ja luonnollisen määrittivät Kotiliedessä Wiherheimon kaltaiset sivistyneistön naiset. Tämän määritelmän kaltaiseksi luonnolliseksi oli myös tavallisen kansan kotien tultava.¹³²

¹³⁰ Wiherheimo: Kodit ja uusi vuosi. *Kotiliesi* 1/1927. 6–7.

¹³¹ Wiherheimo: Kodit ja uusi vuosi. *Kotiliesi* 1/1927. 6–7.

¹³² Wiherheimo: Kodit ja uusi vuosi. *Kotiliesi* 1/1927. 6–7.

Toisaalta kotitalousnaiset eivät tarkoittaneet, että rahvaan kotien olisi oltava samanlaiset kuin heidän omansa tuli olla. Niiden piti olla ”tarkoituksenmukaiset”. Jokaisen perheen koti oli asukkaiden omaan asemaan ja tulotasoon nähden sopiva ja vaatimaton. Tällaisessa kodissa ei hienosteltu tai seurattu pinnallisia muodin ilmiöitä, vaan korostettiin ajattelua ja sivistystä. Tällaisista kodeista tulevatkin sukupolvet saivat esimerkin sivistyksestä ja oikeanlaisesta koti- ja perhekulttuurista.¹³³

¹³³ Wiherheimo: Kodit ja uusi vuosi. *Kotiliesi* 1/1927. 6–7.

6. Lopuksi

Kotiliedessä esiintyvä perhekuva otti suoraan mallia yleislänsimaisesta kotitalousaatteesta ja 1920-luvulla vahvistuneesta, porvarillisesta perhekäsityksestä. Kotilieden maailmankuva oli aikaansa nähden tyypillinen valtaapitävän sivistyneistön näkökulma kansansivistykseen ja yhteiskunnan rakentamiseen. Perheenemännän kuva oli hyvin ihanteellinen, taitava ja työteliäs sekä valveutunut kodin hengetär, joka tunsipaikkansa kotona. Koti ei ollut hänelle vankila, kuten ehkä myöhemmin aikoina on ajateltu. Kotityö oli 1920-luvun emännälle monipuolinen ammatti ja kutsumus. Hyvin hoidettu koti oli ylpeyden aihe. Kotilieden maailmankuvassa isännät tunsivat paikkansa yhtä lailla kuin emännätkin.

Porvarillisen perheaatteen ajaminen näkyi selvimmin Kotiliedessä erilaisissa ihanteellisen emännän ja perheen kuvauksissa, jotka olivat jopa kokonaisten kirjoitusten aiheena. Tällaisten kirjoitusten ja konkreettisten esimerkkien kautta tavallisille naisille piirrettiin kuvaa siitä, miten heidän tuli käyttäytyä ja hoitaa kotiaan. Emännän kuvaukset ovat toisinaan hengästyttävän työteliäitä, ja Kotiliedessä myönnetäänkin toisinaan, että nämä ovat vain ideaaleja, joihin tavallinen nainen ei kykene. Kaikilla ei ollut edes mahdollisuutta Kotilieden ihannoimaan porvarilliseen tai talonpoikaiseen perhe-elämään, mutta lehti tarjosi heille ikkunan tähän parempiosaisten maailmaan.

Perheate- ja kotitalousdiskurssit esiintyivät toisinaan piiloutuneena erilaisten asiapitoisempien artikkelien taakse. Kirjoituksen varsinaisena aiheena saattoi olla kansantalous tai kotitalousopetuksen määrärahat, mutta puolet tekstistä olikin ponnekasta kotitalousaatetta, täydellisen emännän ihannekuvia tai emännän työn korkeampien päämäärien esittelyä. Tällainen polveileva, ideologinen kirjoittelu oli tyypillistä 1920-luvun lehtikirjoittelua, jossa todellista asiaa saattoi olla sivun verran ja kaksi sivua kirjoittajan ajatuksia ja ideaaleja kotien ja kansakunnan tulevaisuudesta.

Naisasialiikkeen perintönä naisille muovattiin perinteisiin arvoihin tukeutuva rooli yhteiskunnallisena vaikuttajana. Kotilieden luoma kuva tukeutui tähän rooliin, mutta ei ollut kuitenkaan todella vanhoillinen. Antti J. Pietilän Kotiliedessä esiteltyä kirjoitusta voi pitää vertauskohtana sille, mikä oli vanhoillista. Pietilän mielestä naisten toiminta yhteiskunnassa oli kotien vihollinen. Kotilieden perheenemännällä tuli kuitenkin olla mahdollisuus yhteiskunnallisiin luottamustoimiin, jos häntä sellaisiin pyydettiin ja

hänellä suinkin oli aikaa. Emännän tuli olla myös sivistynyt, lukea, ajatella ja kehittää itseään jatkuvasti. Useat eri kirjoittajat käsittelevät Kotiliedessä juuri naisten henkilökohtaisen sivistyksen merkitystä koko kansakunnan kannalta. Naiset pystyivät vaikuttamaan tulevaisuuden yhteiskuntaan omalla työllään lastenkasvattajina ja esimerkillisinä kansalaisina.¹³⁴

Perheenemännän kuva oli 1920-luvun Kotiliedessä työteliäs ja sivistynyt kodin hengetär naisten aseman muutospyrkimyksistä huolimatta. Sivistys oli tärkeää, mutta naisten yhteiskunnallisia mahdollisuuksia lehti käsitteli hyvin vähän. Riitta Mäkinen tulkitsee, että osa kotitalousasianaisista oli 1930-luvulla kotitalousaatteen vakiintuessa ymmärtänyt sen vaarat ja 1920-luvun diskurssin kapean naiskuvan. Kotitalousasia pyrki yhä enemmän korostamaan naisen tehtäviä kotona, jolloin yhteiskunnallinen toiminta jäi helposti taka-alalle. Mäkisen mukaan ainakin yhteiskunnallisesti valveutunut Hedvig Gebhard on ymmärtänyt tilanteen ja pyrki 1930-luvun Kotiliesissä kirjoittamaan naisen toimista kodin ulkopuolella.¹³⁵

Kotitalouskoulutus oli Kotilieden mukaan tarpeellinen jokaiselle maalaiskodin emännälle. Yhteiskunnalle oli huomattavasti enemmän hyötyä hyvinvoivista kodeista kuin kasvavasta ylioppilastulvasta. Sekä Kotilieden toimituskunta että avustajat ottivat lehden sivuilla kantaa tyttöjen kotitalousopetuksen puolesta värikkäin, ironisin ja toisinaan jopa hyökkäävin sanankääntein. Heille oli tärkeää saada äänensä kuuluviin miesten johtamassa yhteiskunnassa. Lukijoille kohdistettiin näkyvän aatteellisen kirjoittelun lisäksi erilaisia kotitalousoppilaitosten esittelyjä. Niistä tytöt tai tyttöjen vanhemmat saattoivat lukea, että mitä kaikkea hyödyllistä oppilaille todella oli luvassa. Kotitalouskoulujen kautta tuleville perheenemännille levitettiin porvarillisen perhe- ja kotitalousaatteen sanomaa, joten niiden mainostaminen tuki Kotilieden omaa kotitalousdiskurssia.

Kotitalousaatteen aseman muutos oli nopea 1920-luvun kuluessa. Ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan aikana unohtuneesta naisten puuhastelusta tuli nopeasti hyväksytympi, merkittävämpi, laajasti yhteiskunnan eri tasoilla vaikuttanut aate ja jopa tiedettä vuosikymmenen lopulla. Kotiliedessä käydyssä keskustelussa näkyi tämä

¹³⁴ Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.

¹³⁵ Mäkinen & Sysiharju 2006, 257.

kotitalouden aseman muutos. Kirjoituksiin heijastui myös lehden oman aseman vakiintuminen maan luetuimpana kotitalousalan lehtenä. Kotilieden ensimmäiset vuosikerrat sisältävät hyvin paljon perusteluja sille, miksi kotitalousaate ja -koulutus oli niin merkityksellistä, ja miksi jokaisen naisen tuli ajaa niitä. Vuosikymmenen loppua kohden asiapitoisemmat kirjoitukset lisääntyvät ja pelkkiä ihannekuvia syöttävät tekstit jäivät vähemmälle. Konkreettisenä merkinä kotitalousaateen aseman vakiintumisesta oli koko vuosikymmenen jatkunut keskustelu ensimmäisen kotitalousopettajaopiston perustamisesta. Vielä 1923–1924 hanke tuntui olleen toivoton. Opiston perustaminen tapahtui lopulta, kaiken jahkaamisen jälkeen, nopeasti. Se antoi kotitalousasianaisten mielestä lupauksen uudesta suunnasta koko aatteelle.

Tulevasta vuosikymmenestä, 1930-luvusta, muodostui pulan ja arvokonservatismiin vuosikymmen. Isänmaallisuusideologia nousi yhä keskeisemmäksi suomalaista yhteiskuntaa ohjaavaksi aatteeksi. Kotitalousaate sopi erinomaisesti tukemaan tätä aatemaailmaa. Kotitalousopetukselle uusi vuosikymmen tarkoitti kotitalousaateen ja perheaateen vakiintumista koko yhteiskunnan tasolla. Kotitalousopetuksen aseman vakiintumisen ja kotitalousasianaisten työn näkyvimpiä seurauksia oli kotitalouden tieteellistäminen.¹³⁶

Kotitalouden tieteellistäminen ja 1930-luvun yhteiskunnallinen muutos ovat selvää jatkoa 1920-luvun kehitykselle ja tarjoaa vastaavan omaksi aikakaudekseen erotettavan tutkimusjakson. Se on mahdollista nähdä eräänlaisena kotitalousaateen huippukohtana. Sotien jälkeen maailma ja maatalousyhteiskunta muuttuivat niin nopeasti, että paluuta vanhoihin arvoihin ei enää ollut. Kotilieden naisten maailmasta tuli auttamatta vanhanaikainen, monien mielestä jopa naisia rajoittava ja kahlitseva. Aikalaisille Kotilieden ajama kotitalousaate oli kuitenkin mahdollisuus kouluttautua, sivistyä ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Se mahdollisti kotien ja kansakunnan menestyksen yhdistämisen.¹³⁷

¹³⁶ Heinonen 1998, 32.

¹³⁷ Harmaja: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. Kotiliesi 1/1923, 3–7.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Kotilieden kalenteri 1927

Kotiliesi 1923–1929.

- Harmaja, Laura: Mihin erikoista kotitalouspolitiikkaa tarvitaan. *Kotiliesi* 1/1923, 3–7.
- Gebhard, Hedvig: Miten meillä – miten muualla I: Kotitalousopettajaopiston kohtalo Suomessa. *Kotiliesi* 8/1923, 227–229.
- Kotikissa: Nainen ja kotielämä. *Kotiliesi* 8/1923. 232–234.
- Ollonqvist, Mary: Tyttöjen töitä. *Kotiliesi* 12/1923. 359–361.
- Kotiliesi on puolivuotias. *Kotiliesi* 13–14/1923. 386.
- Kotiliesi 1924. *Kotiliesi* 21/1923. 609.
- Kotoinen työ sivistystehtävänä. *Kotiliesi* 24/1923. 725–728.
- Gebhard, Hedvig: Kotitalousopetus – hevossiittola. *Kotiliesi* 5/1924. 104.
- Laine, Katri: Tuleva kotitalousopettajaopisto ja kulttuurikeskukset. *Kotilieden jouluku* 23/1924. 712–713.
- Hannula, Mandi: Kotitalousasiat kuluneen vuoden valtiopäivillä. *Kotiliesi* 2/1925. 26–27.
- Vähä-Mattilan emäntä: Ensiluokkainen maalaisemäntä. *Kotiliesi* 3/1925. 60–61.
- Gebhard, Hedvig: Korkeimman kotitalousopetuslaitoksemme kohtalo. *Kotiliesi* 9/1925. 235–236.
- Somersalo, Eva: Perheenemäntien osuus maamme tunnetuksi tekemiseen. *Kotiliesi* 11/1925.
- Gebhard, Hedvig: Kysymys kotitalousopettajaopiston perustamisesta ratkaistu. *Kotiliesi* 1/1926, 5–7.
- Kuusi, Eino: Asunto, koti ja yhteiskunta. *Kotiliesi* 5/1926. 120–122.
- Sunila, J. E: Talonemännän merkitys maataloudessa. Ammattivalmistuksen tärkeys. *Kotiliesi* 19/1926. 536–538.
- Wiherheimo, Alli: Kodit ja uusi vuosi. *Kotiliesi* 1/1927. 6–7.
- Haapanen-Tallgren, Tyyni: Koti ja virka vieläkin. *Kotiliesi* 2/1927. 40–41.
- Harmaja, Laura: Onko meillä varaa hajaannukseen kotitaloushallinnossa? *Kotiliesi* 9/1927. 283–284.

- Millaista kotitalousopetusta toivoisin tyttärelleni? Kotilieden 7:nnen kilpailun tulokset. *Kotiliesi* 15/1927. 472–474, 484–485.
- Hynynen, E.: Sopiiko miehen auttaa vaimoan taloustehtävissä? *Kotiliesi* 18/1927. 562–564.
- Ollonqvist, Mary: Emännät ja kotimainen tuotanto. *Kotiliesi* 18/1927.
- Gebhard, Hedvig: Uusi kotitalousopettajaopistomme. *Kotiliesi* 21/1928
- *Kotiliesi* 1929. *Kotiliesi* 21/1928.
- Eskola, Mandi: Mille aloille tulisi yliopistoissa opiskelevien naisten nykyisin valmistua. *Kotiliesi* 5/1929. 154–155, 170.
- Mitä uutta nyt kotitalousopetukseen vaaditaan? *Kotiliesi* 22/1929. 941, 956.

Tutkimuskirjallisuus

Ahvenainen, Jorma, Vartiainen, Henri J: Itsenäisen Suomen talouspolitiikka. *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Tammi, Helsinki 1982. 175–191.

Aromaa, Vuokko: Tyttöikä – tuulenpyörre ja tosipaikka. *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Toim. Kari Immonen. Otava, Helsinki 1994. 90–203.

Coontz, Stephanie: *The Social Origins of Private Life*. Verso, New York 1988.

Forsius, Arno: Elsa Ryti (1895–1931) – lääketieteen ja kirurgian tohtori, bakteriologian ja serologian dosentti. *Lääketiedettä, kulttuuria, ihmisiä – kuvauksia historiasta* -sivu, Arno Forsiuksen kotisivut, 2010. www.saunalahti.fi/arnoldus/ryti2.html [haettu 2.3.2020].

Haapala, Pertti: Kaaoksen monet juuret. *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Toim. Tuomas Tepora & Aapo Roselius. Gaudeamus, Helsinki 2018. Sähköinen lähde.

Heikkinen, Vesa: Diskurssi. *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Toim. Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä, Mikko Lounela. Gaudeamus, Helsinki 2012. 94–99. Sähköinen lähde.

Heinonen, Visa: *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kotitalousneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1998.

Isomaa, Matti: Suomen ensimmäinen äitienpäivä Alavieskassa. www.kirjastovirma.fi/alavieska/aitienpaiva [haettu 15.4.2020].

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi: Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 2016a.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi: Valtasuhteiden analysoiminen. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 2016b.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suoninen, Eero: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 2016.

Juntto, Anneli: Onko asukkaalla koti? *Koti tieteiden risteyksessä. 110 vuotta kotitalousopettajien koulutusta. Juhlaseminaari 15.1.2001*. Toim. Vuokko Jarva & Pirjo Korvela. Helsingin yliopiston kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 9, Helsingin yliopisto, Helsinki 2001.

Jutikkala, Eino: Omavaraiseen maatalouteen. *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Tammi, Helsinki 1982. 204–221.

Jutikkala, Eino: *Suomen talonpojan historia*. WSOY, Helsinki 1942.

Kaarninen, Mervi: *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. SHS, Helsinki 1995.

Klemelä, Kirsi: *Ammattikunnista ammatillisiin oppilaitoksiin*. Painosalama Oy, Turku 1999.

Korkiakangas, Mailis: *Lönnrotista Laureaan – kotitalousalan ammattikasvatus vuosina 1890–2000*. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2013.

Kotilieden mediatiedot. *Aikakausmedian mediakortit*. www.mediakortit.fi/mediakortit/kotiliesi/368/#media [haettu 17.3.2020].

Köppä, Tapani, Parviainen Annamari ja Siiskonen Pirjo: Maatilanemäntä ja tasa- arvo. *Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1984:1*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Helsinki 1984.

Laine, Katri: *Kotitalouskoulujen alkuvaiheita Suomessa 1850–1900*. WSOY, Porvoo 1931.

Markkola, Pirjo: Pirtissä, pellolla, kotona ja konttorissa. *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Toim. Kari Immonen. Otava, Helsinki 1994. 348–419.

Meinander, Henrik: *Suomen historia. Linjat, rakenteet, käännekohdat*. WSOY, Helsinki 2002.

Metso, Marja: ”Toimittaja luo lehden, lehti toimittajan” – *Alli Wiherheimon toimittajuuden oppivuodet Kotiliedessä 1922–1925*. Tampereen yliopisto, Tampere 2005.

Mäkinen, Riitta, Sysiharju, Anna-Liisa: *Eteenpäin ja ylöspäin. Hedvig Gebhardin osuus ja toiminta*. Otava, Helsinki 2006.

Nevala-Nurmi, Seija-Leena: *Perhe maanpuolustajana. Sukupuoli ja sukupolvi Lotta Svärd- ja suojeluskuntajärjestöissä 1918–1944*. Tampereen yliopisto, Tampere 2012.

Niemelä, Jari: Maatalousneuvonta ja -opetus. *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. Toim. Jussi Hanska & Kirsi Vainio-Korhonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010. 255–257.

Rahikainen, Marjatta: ”Naiset näkyvät Suomessa tekevän vaikka mitä”. ”*Työllä ei oo kukaan rikastunna*.” *Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800 – 1900-luvulla*. Toim. Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen. SKS, Helsinki 2001. 17–35.

Ranta, Sirkka-Liisa: *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Karisto Oy, Hämeenlinna 2012.

Rasila, Viljo: Liberalismin aika. *Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi*. Tammi, Helsinki 1928. 13–26.

Roselius, Aapo: Valkoinen rintama: vapaussodan muiston vaalijat. *Rikki revitty maa: Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Toim. Tuomas Tepora & Aapo Roselius. Gaudeamus, Helsinki 2018. Sähköinen lähde.

Ollila, Anne: Perhe – ura vai vankila. *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Toim. Kari Immonen. Otava, Helsinki 1994. 263–347.

Pynnönen, Anu: *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Working paper 379, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Jyväskylä 2013.

Ranta, Sirkka-Liisa: *Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita*. Karisto, Hämeenlinna 2012.

Rantatupa, Heikki: 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. *Suomen maatalouden historia osa 2: Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Toim. Matti Peltonen. SKS, Helsinki 2004.

Sainio, Venla: Yrjö-Koskinen, Iida Maria Fredrika. *Porvarillisen työn arkisto. Kansallisen kokoomuksen keskusarkisto*.

<https://arkisto.kokoomus.net/kokoomusbiografia/elamakerta-artikkelit/yrjo-koskinen-iida-maria-fredrik/> [haettu 16.4.2020].

Setälä, Päivi: ”Tyttöjä ne on pienet pojatkin”. *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Toim. Kari Immonen. Otava, Helsinki 1994. 17–89.

Siiskonen, Pirjo: *Talonpoikaisnaisen roolin muutos*. Pellervo-seuran markkinatutkimuslaitoksen julkaisusarja no. 29, Helsinki 1983

Soininen, Eero: Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Vastapaino, Tampere 2016.

Sysiharju, Anna-Liisa: *Kotitalouden opetuksen ongelmia vuosisadan ajalta*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, Helsinki 1977.

Sysiharju, Anna-Liisa: *Naisasian tytär – muuttuvien kotien tuki. 1891 – 1990. Vuosisata kotitalousopettajien koulutusta Helsingissä*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Helsinki 1995.

Tervonen, Miika: Historiankirjoitus ja myytti yhdestä Suomesta. *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Toim. Pirjo Markkola, Hanna Snellman, Ann-Catrin Östman. SKS, Helsinki 2015. Sähköinen lähde.

Teräväinen, Erkki: Huomioita lehdistöstä historiantutkimuksen kohteena. Artikkeleja historiasta ja lehdistöstä I. 3/2008.

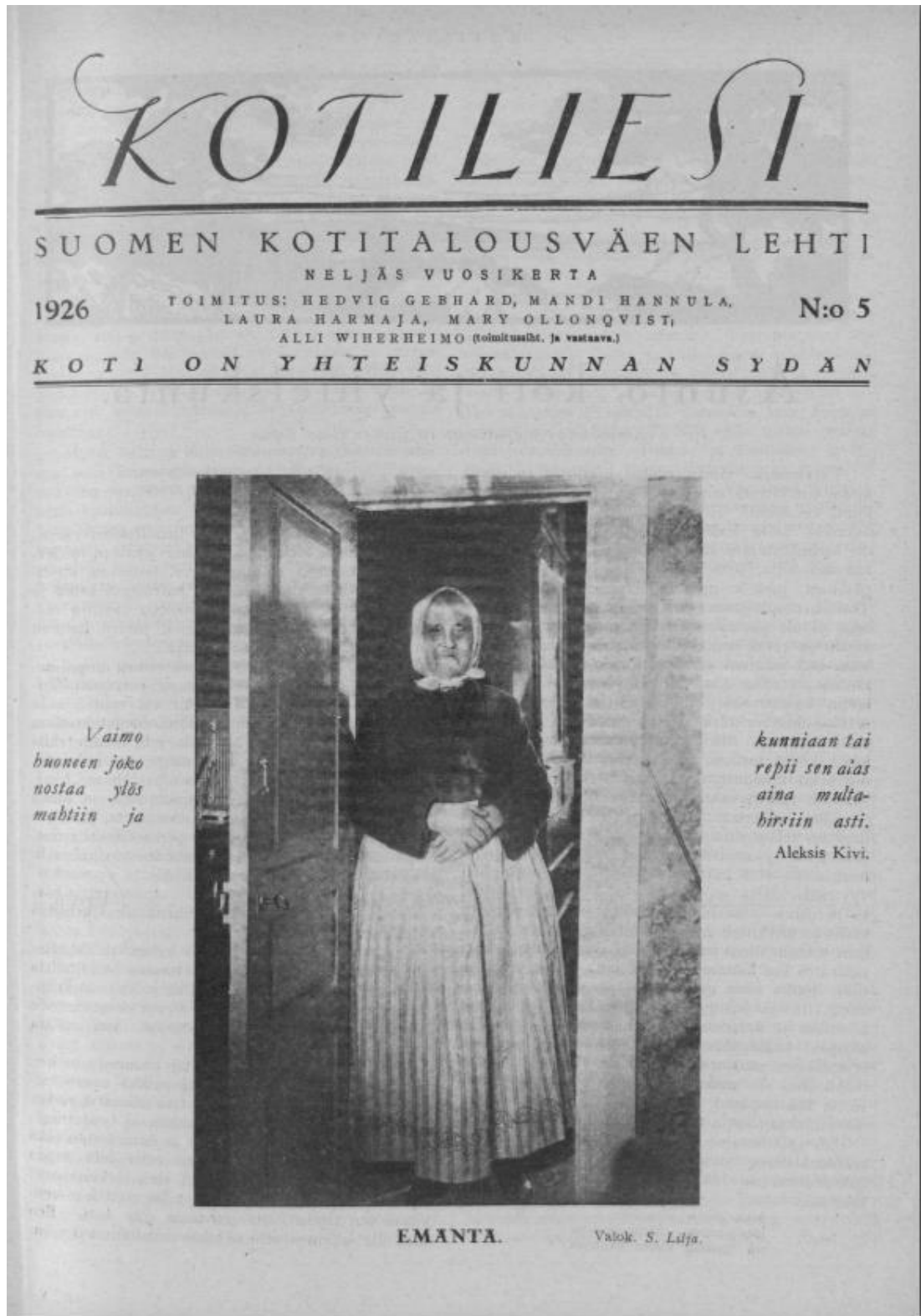
www.ango.fi/userData/ango/artikkelit/lehdisto1pdf.pdf

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. SKS, Helsinki 2002.

Östman, Ann-Catrin: Kvinnorna och åkerbruksarbetet. Om det gemensamma arbetets betydelser. ”Työllä ei oo kukaan rikastunna.” *Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*. Toim. Marjatta Rahikainen ja Tarja Räisänen. SKS, Helsinki 2001.

Östman, Ann-Catrin: Land and agrarian masculinity – space and gender in Finnish Cultural History 1933 – 1936. *Gendered rural spaces*. Toim. Pia Olsson & Helena Ruotsala. SKS, Helsinki 2009. 18-32.

Liitteet



Liite 1: *Kotiliesi* 5/1926.